92

...ovom

45

...školi« preporučilo je Ministarstvo prosvjete (O. n. br. 28317 od ... za škol. knjižnice osnovnih škola i za lektiru učiteljima osn. škola.

SAVREMENA ŠKOLA

ČASOPIS ZA PEDAGOGIJU

br 92

SADRŽAJ:

I. RASPRAVE I ČLANCI: Str.

Salih Ljubunčić: Pedologija 1
Mate Demarin: Idejne komponente radne pedagogije 17
Zlatko Špoljar: Pedagogija rodne grude 33
Ivo Kozarčanin: Pregled omladinske književnosti 36
Dušan Vujnović: Pedagoški fragmenti 43
Dr. Franjo H. Mandić: Dva izleta 46
Zlatko Špoljar: Vrbniče nad morem 51

II. OCJENE I PRIKAZI:

A. H. Žarković: Načela socijalne pedagogije (Mato Božičević) 53
Dr. Vladimir J. Spasić: Stara i nova škola (Z. Špoljar) 54
Dr. Nikola Sučić: Spolni život, spolne bolesti i higijena braka (Dr. Ignacije Trgovac) 55
Dr. Stanko Deželić: Nauka o trgovini, trgovačko zakonodavstvo i nauka o državi 56
Izdanja Hrv. pedagoškoknjiževnog zbora (Ivo Kozarčanin) 56
O Minervinoj ediciji »Nova pedagogija« (Dušan Vujnović) 60

III. SITNE VIJESTI 63

IV. POSEBNI PRILOG:

Idejne skice za slobodno i geometrijsko crtanje u IV razredu osnovne škole (str. 1—16).

SVESKA I

GOD. X ZAGREB 1936 BR. 1—2

23205

SAVREMENA ŠKOLA

ČASOPIS ZA PEDAGOGIJU

Izlazi kao dvobroj: 1—II, 1—IV, 1—VI, 1—IX i 1—XI u godini.

Izdavač i urednik: Zlatko Špoljar

Pretplata za cijelo godište . . . Din 50.—
Pretplata za polovicu godišta . . « 25.—
Pojedini broj . . . . . « 12.—

Pretplatnicima smatraju se oni koji uplate pretplatu za cijelu godinu u iznosu od Din 50.— ili dva puta na godinu po Din 25.—.

Priznanice izdaju se samo na zahtjev pretplatnika po primitku novca.

Tko ne vraća lista, smatra se pretplatnikom.

Pretplata se šalje na adresu:

»Savremena škola«, Zagreb I, Pretinac 335, ili čekovnom uplatnicom filijale Pošt. štedionice u Zagrebu br.35.011 na račun: **Zlatko Špoljar, učitelj, Zagreb I, Pretinac 335.** Tko slučajno nema ček. uplatnice, neka zatraži kod pošt. ureda praznu ček. blanketu i neka je adresira na gornju adresu izdavača.

Kod odašiljanja novca naznačite ukratko na srednjem dijelu ček. uputnice, za koji dio godine šaljete pretplatu (na pr. »S. Š. 1935. prva polovica«).

Plativo i utužívo u Zagrebu. — Rukopisi šalju se na adresu:

Zlatko Špoljar, Zagreb I. Pretinac 335.

Administracija lista: Zagreb, Preobraženska ul. 6 (vis à vis Pravoslavne crkve).

JESTE LI PODMIRILI PRETPLATU?

SVIMA DUŽNICIMA PRILAŽEMO ČEKOVNU UPLATNICU I MOLIMO IH, DA NE ZABORAVE POSLATI ZAOSTATAK!

SAVREMENA ŠKOLA

ČASOPIS ZA PEDAGOGIJU

GOD. X ZAGREB, 1 FEBRUARA 1936 BROJ 1—2

I. RASPRAVE I ČLANCI

SALIH LJUBUNČIĆ, ZAGREB

PEDOLOGIJA*)

(Kritički osvrt na pedološku književnost jugoslavensku od oslobođenja do danas)

Nekoliko uvodnih riječi

Posebno mjesto u oblasti naše pedagogike, o kojoj govorimo, zaslužuje pedologija, dakle nauka o djetetu. Samo nevještu i neupućenu čovjeku moglo bi izgledati kao da mi u ovom pogledu nemamo ništa naročito, ništa što bi bilo vrijedno spomena[1]). Ali nije tako. Kroz ovih petnaest posljednjih godina u nas je dosta učinjeno oko poznavanja djeteta. Kad se saberu svi radovi, štampani u raznim našim pedagoškim listovima ili u posebnim knjigama, onda vidimo kako to pretstavlja dosta obilnu, zanimljivu i korisnu pedološku literaturu. Naši učitelji i pedagoški stručnjaci naši osjećali su koliku važnost za pedagošku misao i pedagošku praksu ima poznavanje djeteta koje se školuje, pak su se trudili da toj potrebi koliko je moguće udovolje. Radilo se o prijevodima poznatijih djela ove struke ili o ličnim pokušajima, pa makar i pod utjecajem stranih autora, svugdje i uvijek kao da se spontano ćutila jedna i ista misao, a ta je: da se u obuci ne može zapravo ništa pametna ni započeti ni postići, ako se nema dovoljno jasne spo-

*) Iz rukopisa: Kritički osvrt na jugoslavensku pedagošku književnost od oslobođenja do danas (1919-1935).

[1]) Žalibože, u nas i u ovoj grani pedagoške književnosti vlada velika neobaviještenost. Ovdje je ta neobaviještenost, izgleda, najosjetljivija. Naši pedološki pisci naprosto ne znaju što je u nas u ovom pogledu učinjeno, ili, a to bi bilo za požaliti, jednostavno ignoriraju poznatije radove ove struke. O tome će biti nekoliko usputnih napomena.

znaje o onome koga se uzgaja i obrazuje, a to je dijete. Zato za nas imaju važnosti i oni nevješti pedološki eksperimenti naših učitelja koji su to činili da raščiste izvjesne didaktičke nesigurnosti, da između djeteta i obučnog gradiva (»nauka«) osvijetle tamom obavite veze obrazovanog procesa, kao i ona izvjesnom rutinom i dubljim poznavanjem stvari izvođena ispitivanja djece i mladeži.

Već ovim zauzimljeno suprotno držanje onom stajalištu nekojih istaknutih pedagoga koji pedologiji a osobito pedološkom eksperimentu u pedagošku svrhu odriču svaku veću važnost (W. James),[2]) pa i svaku vezu s pravom pedagogikom (E. Kriek i S. Hessen).[3]) Svijesni da se ovim ne izlažemo niti pedologizmu (koji bi u pedagogici držao odlučnim i zakonskim samo ono o čemu nas nauka o djetetu poučava) niti negiranju čistih pedagoških (uzgojnih) studija, mi ovim držanjem želimo naglasiti naše uvjerenje da pedološki studiji i pedološki eksperimenti, postavljeni na određeno i jasno psihološko, pa i socijalno i biološko gledište, vanredno produbljuju i oduhovljuju učiteljsku misao i učiteljsku praksu.

Ovdje se i ne radi o vrhovnim pitanjima pedagoškim. Niko danas i ne misli rješavati »biti ili ne biti« u pedagogici pomoću eksperimenta. Ali kad je eksperiment i čisto tehničke prirode, kad se odnosi samo i na psihofizičke procese, i onda je on za nas od važnosti, i to specijalno za nas koji tek počinjemo stručnije našu obuku ispitivati i prema njoj se u tom smislu odnositi. Ali naša pedološka praksa nije samo ostala kod ovog i ovakvog rada. U našoj pedološkoj literaturi imamo radova i djela koja ispituju i ocjenjuju doba djetinjstva i mladenaštva s drugog, šireg i svestranijeg gledišta. To su oni radovi koji život djeteta i mladića promatraju s općeg kulturnog gledišta praveći pri tom ne samo psihološke opservacije, nego i socijalne, kulturnopovijesne, pa i općevrednosne.

I ovaj smjer pedološkog istraživanja ima svoje opite (eksperimente), pa makar i sa više uživljavanja, umišljavanja, su više intuicije, nego oni čisto materijalni, kvantitativni, egzaktni.

[2]) W. James (čit.: Džems): Psihološke pouke učitelju, preveo prof. Mil. Vanlić, Beograd 1924.

[3]) S. Hessen: Osnove pedagogike, preveo Mil. R. Majstorović, Beograd 1933. E. Krieck: Philosophie der Erziehung, Jena 1922.

S ovo nekoliko uvodnih riječi o pedološkom radu u nas već smo donekle obilježili i materijal o kome se ovdje radi. Međutim držimo ipak potrebnim da o tome još koju progovorimo, da bi time unaprijed raščistili s gradivom i odredili tačnije o čemu mislimo pisati. U oblast podologije kao nauke o ispitivanju i upoznavanju djece uopće i pojedine djece posebno spadaju, osim psiholoških istraživanja kao najpoznatijih, još i anatomijska (biologijska), pa socijologijska, te duhovno-znanstvena, bolje rečeno istorijska, i , na kraju, ispitivanja s kojeg vrednosnog stajališta, naprimjer religioznog. Još bi mogli spomenuti posebne nekoje smjerove pedološkog ispitivanja, kao što su staleška (ispitivanja, naprimjer, radničke ili seoske mladeži), te higijenska, seksualna, pa psihoanalitička (Freudova metoda) i individualnopsihološka (Adlerova metoda ispitivanja). Makar da u nas nema specijalne literature i o ovakvim posebnim istraživanjima, ipak se ne može reći da su nam takva zanimanja nepoznata. Naprotiv o svakom od ovih diferenciranih područja pedološkog rada postoji u nas po koja radnja. Tako na drugom mjestu ove rasprave[4]) spominjemo radove Dr. D. Trbojevića o nasljeđu u kojima se vrše i biologijska i socijologijska ispitivanja. Slična razmatranja i istraživanja, samo s drugog stajališta (patološkog), susrećemo kod dr. B. Škerlja. Duhovnoznanstveno stajalište nalazimo kod prof. K. Ozwalda i dr. J. Jeraja. Kod ovog posljednjeg susrećemo i specijalna ispitivanja seoske mladeži (staleško stajalište). Stog stajališta vršio je opite i prof. dr. Slobodan Popović, pa dr. Krstić i dr. B. P. Stevanović. Seksualnim, odnosno seksualnoetičkim ispitivanjima bavio se dr. Kostić[5]), dok ispitivanja s religioznog stajališta nalazimo kod dr. St. Gogale. U Zagrebu je postojao klub za individualnopsihološka proučavanja djece i školske mladeži, pa su nekoji suradnici publikovali o tome i svoje rasprave (Jula Weiner, Zagreb).[6]) Razumije se, anatomijska i fiziologijska istraživanja nalazimo u svakoj općoj psihologiji, zasnovanoj na prirodnoznanstvenoj osnovi, ali specijalnih dječjih ispitivanja i u ovom pogledu nalazimo kod nekojih naših pedagoga (dr. Fr. Mandić i prof. Zienkovskij).

[4]) Nalazi se u općem osvrtu, a ne u ovom pedologijskom.

[5]) Poznata je njegova Biblioteka za seksualna obavještenja, Beograd.

[6]) Problemi individualne psihologije od Jule Weiner, Napredak i Savremena škola, Zagreb, god. 1932, br. 4/5.

Za nas bi bilo nemoguće da se u okviru postavljenog zadatka bavimo sa svakom od ovih rasprava. Kad smo već rekli da nemamo specijalnih literatura o svakom od ovih pedologijskih stajališta, već samo pokušaje, onda smo već time oslobođeni da se posebno bavimo sa svakim od ovih i ako korisnih ispitivanja. Da se ne bi ipak pomislilo da smo odlučili sve to ostaviti po strani, u prilog nam dolazi okolnost da se ovaj diferencirani pedologijski rad susreće djelomično u radovima naših pedologa o kojima će svakako biti riječi. A svi ti radovi koje mi imamo i koji su spomena vrijedni nose u nas skupno obilježje dječje odnosno mladenačke psihologije, — dakle pedopsihologije. U krugu ove pedopsihologije, pa bila ona čista pedopsihologija ili primijenjena (pedagoška psihologija), odvijaće se naš pedološki prikaz.

*

Još bi samo, radi kontinuiteta same stvari, želili reći koju o našoj općoj psihologiji. Jer kolikogod mi specijalizirali naše stajalište u psihologiji u smjeru pedološkog interesovanja, nemoguće bi bilo zanemariti opća psihologijska istraživanja, pošto su ona za pedagogiju takodjer od velike važnosti. Makar da je to posebna i vrlo važna grana naučnog rada koja mimo pedagogije ima svoje posebno pravo opstanka i razvoja i koja svojim obretima čini vanrednih usluga duhovnom životu i znanstvenom radu uopće, moramo ipak priznati da smo u tome najslabiji. Naša psihologija ograničena je na nekoliko imena i na mali broj naučnih radova.

Kao istaknute psihologe naše možemo spomenuti profesore dra Karela Ozwalda i Franca Webera (Ljubljana), dra Ramira Bujasa i dra Stjepana Zimmermanna (Zagreb), te dra Branislava Petronijevića, dra Borislava Lorenca i Dragoljuba Brankovića (svi iz Beograda). Svi su navedeni, osim Drag. Brankovića koji je načelnik Ministarstva prosvjete, profesori naših sveučilišta. Djela koja su dosada objavljena jesu ova:

Dr. K. Ozwald: *Osnovna psihologija, izdanje Slovenske šolske matice, Ljubljana 1932.*

Dr. K. Ozwald: *Prirodoslovna in duhoslovna smer psihologije s pedagoškega vidika, Priručna pedag. knjižnica, knj. 10, Ljubljana 1934.*

Dr. Fr. Weber: *Analitička psihologija, Ljubljana 1923.*

Dr. R. Bujas: *Teorija osjećanja, Zagreb 1927.*

Dr. Stj. Zimmermann: *Temelji psihologije, Zagreb 1923.*

Dr. Stj. Zimmermann: *Psihologija za srednje škole, Zagreb 1927 (I. izd.), 1928 (II. izd.).*

Dr. Stj. Zimmermann: *Duševni život, Zagreb 1932.*

Dr. Pavle Vuk-Pavlović: *Iz novije psihologije mišljenja, Zagreb 1928.*

Dr. Br. Petronijević: *Osnovi empirijske psihologije, u 3 dijela, Beograd 1910 (I izd.), 1923 (II. izd.).*

Dr. Br. Petronijević: *Osnovi psihologije za srednje škole, Beograd 1926 (I. izd.), 1930 (II. izd.), 1933 (III. izd.).*

Dr. Bor. Lorenc: *Misao i akcija, Beograd 1930.*

Dr. Bor. Lorenc: *Psihologija, Beograd 1926 (I. izd.), 1927 (II. izd.).*

Dr. Bor. Lorenc: *Psihologija za srednje i stručne škole, Beograd 1934 (II. izd.).*

Drag. Branković: *Psihologija na eksperimentalnoj biološkoj osnovi, Beograd 1930.*

*

»Nauka o pažnji« dra D. Trbojevića nije čista psihologijska studija, već je autor svoje djelo zasnovao na biologijskoj, sociologijskoj i pedagogijskoj osnovi.[7])

Osim ovih posebnih psihologijskih djela postoje još brojni psihologijski radovi štampani u našim pedagoškim revijama, najviše u Učitelju (Beograd). U izdanju knjižarskog društva Kozmos izašli su prijevodi: Individualna psihologija od Al. Adlera i Psihoanaliza od prof. S Freuda.[*])

[7]) O pažnji je objavio svoju studiju i dr. Blaž Jurišić pod naslovom Psihologija pažnje, Zagreb, 1923. Jurišićeva studija usvaja najviše biologijski osnov pažnje, a naslanja se na radove Ribot-a.

[*]) Godine 1906, štampao je prof. Ljudevit Dvornikoviće svoju knjigu Temelji psihologije (Zagreb), a obnovio ju 1913 (Sarajevo), a koja se dugo upotrebljavala kao udžbenik psihologije. Kao udžbenik psihologije upotrebljavala se dugo i Psihologija Stjepana Basaričeka.

Prvo razdoblje.

(1919—1926)

Dvije opsežne radnje o eksperimentalnoj psihologiji i eksperimentalnoj pedagogiji dr. Paje Radosavljevića, koje je izdao Hrvatski pedagoško-književni zbor još prije rata, ostale su bez utjecaja na naše učiteljstvo[8]. Ne samo nastupanje svjetskog rata, već i sami način pisanja razlogom je da ove knjige nijesu izvršile ono što im je bilo namijenjeno. Kod mnogih radova dra Radosavljevića ističe se prenatrpanost gradiva, mnoštvo informacija o svemu i svačemu, enciklopedičnost dakle, a sve bez potrebne edukativnosti, bez polaganog i postepenog uvođenja u stvar kako bi to našim učiteljima uistinu odgovaralo. Danas ti radovi izgledaju zaboravljeni. Na njih se u našoj pedagogiji niko ne osvrće. Valjda samo pedagoškom istoriografu biće zadaća da ovu marljivost i ambiciju dolično nagradi i da izrekne objektivan stručan sud o psihološkom i pedagoškom značenju ovih radova.

Sasvim protivno ovom predratnom slučaju naši su učitelji poslije velikog rata s mnogo dobre volje i s odgovarajućim shvaćanjem prihvatili druge psihološke i pedagoške studije koje su upućivale na poznavanje djeteta. Jer kakogod se cijenilo i sudilo o drugim faktorima složenog pedagoškog kompleksa, dijete je za svakog i malo uviđavnog učitelja toliko neodređeno i u isti mah zanimljivo, da se njegovo upoznavanje, njegovo ispitivanje i studiranje silom same pedagoške prakse nameće. I što ga više upoznajemo, što više duhom greznemo u složeno i nepojamno tkivo njegove prirode i njegove duše, to nas više privlači i time nam više daje pobude da naša ispitivanja i naša razmatranja nastavimo. Tako se naš odnos prema njemu produbljuje. Oduhovljuje. Humanizira. Iz ove psihičke, socijalne i etičke spoznaje (ili samog osjećanja, emocije) mi drukčije gledamo na nauke, drukčije na školske sisteme, pa, razumije se, drukčije i na naše izvođenje obuke, dakle na našu metodu. Svaki onaj koji drukčije govori i koji drukčije misli dokazuje već time da u ovaj najhumaniji dio obuke nije prodro, da ga to nije taknulo ni osvojilo. A mi znamo da ima i takvih ljudi, to jest takvih učitelja, pa i takvih pedagoga.

[8] Dr. Pajo Radosavljević: Uvod u eksperimentalnu psihologiju, I dio (1908) i II dio (1909); Uvod u eksperimentalnu pedagogiku, I dio (1910) i II dio (1912)

Godine 1924 polemizira dr. Brana Krstić, poznati naš pedolog, s profesorom Vlad. Vujićem, a preko njega s W. Jamesom (čit. Džemsom) o potrebi specijalnog i intenzivnog studija djeteta, dakle djeteta uopće i učenika posebno. Povod je tome bila recenzija Jamesove knjige »Psihološke pouke učitelju« koju je preveo prof. Mil. Vanlić[9]. Za Jamesa, a i za Vl. Vujića, učitelju nije potrebna dječja psihologija. Ono što je učitelju potrebno to su samo osnovni psihološki pojmovi, dakle opće, formalno psihološko znanje. I sve što učitelj treba da iz psihologije zna toliko je da se to može napisati na dlanu ruke.

Ali i W. Jamesa i Vlad. Vujića, kao i druge protivnike pedopsihologije, demantirale su činjenice, a pravo dale dr. Br. Krstiću. Još prije te polemike u nas započinje intenzivniji rad na poznavanju djeteta, intenzivnije bavljenje pedologijom, što uglavnom, kako smo već rekli, nosi obilježje psihološkog studija.

Tako još godine 1921 objavljuje prof. Sima Jevrić svoju knjigu Osnovi dečje psihologije i eksperimentalne pedagogike, u kojoj, pored općenitog tumačenja odnosa između pedagogike i psihologije i kratkog pregleda o razvoju psihološke nauke, upućuje čitaoca u postanak i razviće pedopsihologije, pa navodi dotada poznatije načine (metode) ispitivanja dječjeg duševnog života[10]. U knjizi se govori i o primjeni pedološkog znanja u obuci, te o didaktičkom eksperimentu (eksperimentalna pedagogika), da na kraju zahvati u opću obrazovnu (prosvjetnu) problematiku i iznese nekoje planove u obliku predloga budućeg načina školskog rada. Slijedeće godine, dakle 1922, objavljena je u nas i Radosavljevićeva knjiga »Moderni planovi za proučavanje đaka«,

[9] Vl. Vujić prikazao je Jamesovu knjigu u »Prosvjetnom Glasniku«, a dr. Krstić mu odgovara u »Učitelju«, god. 1925/26. Vidi članak »Psihologija, pedagogija i učitelj«, str. 326. Istu knjigu recenzirao je dr. Krstić i u Glasniku prof. društva, Beograd 1924, sv. za juni.

[10] Sima Jevrić: Osnovi dečje psihologije i eksperimentalne pedagogike, Beograd 1921 (biblioteka: Savremena škola i nauka, knjiga I). Napomena. U Slovenskom Učitelju, Ljubljana, objavljena je 1919 rasprava R. Pečjaka pod naslovom Mladina v pubertetnoj dobi (Letnik XX br. 2, str. 28). I ako ovo nije čista pedološka radnja, već više pedagoška, može se ipak smatrati prvom ove vrsti u našoj pedagoškoj stručnoj književnosti poslije rata.

u kojoj pisac iznosi sve poznatije metode (test-metode) u svrhu ispitivanja inteligencije djece. Suprotno drugim Radosavljevićevim knjigama ova je opsegom dosta malena, vrlo pregledna i oslonjena na bitno u postupku oko ispitivanja, te zato vrlo poučna i praktična[11].

Nema sumnje, ove dvije knjige, koje se međusobno popunjuju, imale su znatnog utjecaja na naše učiteljstvo, jer su došle prvih godina iza oslobođenja, dakle u vrijeme kada je u nas među školskim radnicima i pedagoškim stručnjacima započeo rad oko ispitivanja djeteta s mnogo dobre volje i s mnogo realnog shvaćanja.*

Otvaranjem zagrebačke Više pedagoške škole 1919, prve naše škole uopće gdje se pedagogika počinje znanstveno obrađivati i gdje naši učitelji dobivaju priliku da svoja pedagoška iskustva naučno provjeravaju i oduhovljavaju (profesori: dr. Stj. Matičević i dr. R. Bujas), javlja se ubrzo nekoliko njezinih apsolvenata koji se, uz pedagoške rasprave didaktičkog i metodičkog karaktera, bave i pedološkim pitanjima. Godine 1922 započinje Mijo Filajdić u zagrebačkom Hrvatskom Učitelju s prijevodom Claparède-ove Dječje psihologije[12]. U zagrebačkom Napretku u god. 1924 izlazi radnja Saliha Ljubunčića pod naslovom Testovi za istraživanje dječjih sposobnosti u kojima prikazuje svoj eksperimentalni rad oko utvrđivanja spoznaja (predočaba), stečenih obukom, i individualnih varijacija u radu učenika.[13] Nešto kasnije javiće se Ante Kovačević sa svojim studijama o mladosti, te Mijo Filajdić, Zvonimir Köhler i Josip Demarin. Prvi objavljuje posebnu knjigu pod naslovom: Ideali naše

[11] Dr. P. Radosavljević: Moderni planovi za proučavanje đaka, Novi Sad 1922, izdanje društva »Natošević«.

* Godine 1923 objavio je Jovan S. Jovanović, direktor aleksinačke učitelj. škole, prijevod knjige Psihologija detinjstva od Tracy-Stimpfla, koja se još prije svjetskog rata upotrebljavala kao udžbenik u engleskim i američkim školama i bila prevedena na mnoge evropske jezike, ali je u nas ostala malo poznata.

[12] Pravi naslov glasi: Dječja psihologija i eksperimentalna pedagogija, a objavljivanje je započelo s prvim (1) brojem II. godišta Potpuni prijevod nije objavljen, tek znatni dio. Namjeravano objavljivanje ovog prijevoda u posebnoj knjizi nije ostvareno.

[13] Vidi: Napredak, Zagreb, god. LXV, sveske: I/II i IV/VI.

omladine[14], dok Filajdić u više brojeva Napretka, u godini 1930, piše svoju studiju: Eksperimentalno proučavanje školske mladeži[15]. Zvonimir Köhler, u istom godištu Napretka, javlja se radnjom: Upoznavanje svijesti naših školskih novaka[16], dok Josip Demarin kao nastavnik mariborske učiteljske škole ispituje sklonosti učenika k pojedinim naukama i za učiteljski poziv, pa to prikazuje također u istom godištu Napretka pod naslovom: Koje su me misli dovele u učiteljsku školu?[17] U Napretku od 1931 objavljena je Filajdićeva radnja o sličnom predmetu: Neobljubljeni nastavni predmeti.[18]

Svi ovi radovi, kolikogod bili početnički i nosili biljeg ugledanja u slične eksperimente na strani, odlikuju se izvornom voljom naših učitelja da se i u nas uspostavi pedološka problematika, da ju se razvrsta, studijem i praksom oživi i osjemeni i, na kraju, učini pristupačnom za didaktičku primjenu. Da svi navedeni radovi zagrebačkih apsolvenata Više pedag. škole i nijesu ništa drugo nego lični pokušaji da se život školske mladeži eksperimentalno ispita, već bilo u koju svrhu, utvrđuje samo činjenicu da je tu postojao pedagoški i pedološki studij, da je tu postojala spoznaja o općim zakonima i funkcijama života koji se manifestuju u životu škole, te da su učitelji pregnuli da ih pedagoškim instrumentom ispitaju i didaktički učine svojim. Što je vrlo važno, ovi se radovi ističu i svojom idejnom, pa i svojom tehničkom raznolikošću. Dok na jednoj strani imamo čisto didaktičko ispitivanje, namijenjeno upoznavanju dječjeg spoznajnog života, zapravo procesu učenja, odnosno obrazovanja (S. Ljubunčić, A. Kovačević), a na drugoj preovladavaju biološki i socijalni elementi (M. Filajdić i Zv. Köhler), kod A. Kovačevića i J. Demarina susrećemo se s vrednosnim ocjenama, socijalnim i etičkim, kako prema životu uopće tako i prema pojedinim naukama ili samom pozivu za koji se učenici spremaju.

[14] A. Kovačević: Ideali naše omladine (Savremeni psihološki dokument), Čakovec 1929. God. 1926 objavio je isti autor svoju knjigu »Đačko učenje« (Zlatar), u kojoj na temelju vlastitog studija i provedenih eksperimenata utvrđuje najpodesniju tehniku savladavanja onoga što se uči

[15] Napredak, Zagreb, god. LXXI: 1/2, 3/4, 5/6, 7/8, i 9 sveska.

[16] Napredak, Zagreb, god. LXXI: 3/4, 5/6 sveska.

[17] Napredak, Zagreb, god. LXXI: 5/6 sveska.

[18] Napredak, Zagreb, god. LXXII: 1/2, 3, 4, 6 i 7/8 sveska.

Da je zanimanje za pedološka pitanja i eksperimentalnu didaktiku u ovo vrijeme u porastu, dokaz su tome nekoje pojave u nas koje se susreću nezavisno od spomenutih radnika u »Napretku«, pa i onih drugih o kojima će biti više govora. Ako ćemo suradnike »Napretka« označiti zagrebačkim centrom, pa ovome uporedo postaviti beogradski i ljubljanski, koji te nazive i po mjestu objavljivanja stručnih radova kao i po samim ličnostima zaslužuju, onda pisci o kojima na ovom mjestu posebno mislimo govoriti, sa svojim radovima zajedno, pretstavljaju neko lično, samosvojno djelovanje u pedološkoj provinciji našoj. To se naročito može reći za Živana D. Ivanovića, profesora učiteljske škole, koji se već prvih godina nakon oslobođenja ističe svojim pedološkim radovima, vrši po školama brojne eksperimente, pa o tome bilo u člancima bilo u posebnim knjigama obavještava čitalačku publiku. Kolikogod je ovaj pisac marljiv i plodan, ne može se reći da je i utjecajan, a sve zbog nedostatne kritičnosti i nesređenosti čime se obično karakterišu njegovi radovi.[19] Posve je drugog značaja djelo o djetetu prof. Vasilija Zjenkovskog, koji se kraće vrijeme zadržavao u Beogradu, a čiji je rukopis preveden na naš jezik i štampan.[20] Djelo se bavi djetetom od prve do sedme godine, dakle u predškolsko doba. Raspoređeno je u petnaest poglavlja, a u njima se govori o važnosti pedologije, o metodama, te o pojedinim duševnim funkcijama i njihovom postepenom razvoju. Prof. Zjenkovskij, govoreći o razvijanju svijesti kod djeteta, ističe veliku važnost sredine u kojoj ono uzrastava, dakle socijalnih i kulturnih prilika. U ovo vrijeme ovo je prva dobro stručno pisana knjiga o djetetu kod nas, pa je ona, što je i razumljivo, svratila na sebe odgovarajuću pozornost. Svoje misli o važnosti pedologije i psihološkog ispitivanja djece koje su, kako rekosmo, u osnovi njegovog spomenutog djela, objavio je i u beogradskom Učitelju.[21] U istom smislu piše o potrebi i važnosti studija djetinjstva Rad. M. Stefanović, također u Učitelju, što samo potvrđuje našu izjavu da se

[19] Živan D. Ivanović: Memorija i pogledi naše dece, Sarajevo 1924; Metodi ekeperimentalnog upoznavanja, Sarajevo 1925.

[20] Vasilije Zjenkovskij: Psihologija deteta, Beograd (Geca Kon) 1924.

[21] Vasilije Zjenkovskij: Zadaci psihologije detinjstva, prijevod Mil. Majstorovića, Učitelj, Beograd, god. 1925/26, str. 15.

interesovanje za ovaj studijski smjer među našim učiteljima sve više u ove godine uvećavao.[22]

Kad smo već spomenuli i označili centre pedološkog studija, potrebno je da, nakon utvrđivanja međuvremenskih i izvansredišnjih pojava, pristupimo daljnjem razmatranju naše pedologije.

Pedološki studij i pedagoški eksperimentalni rad dakle, započet među zagrebačkim apsolventima Više pedag. škole, naći će ubrzo svoju obilnu nadopunu na drugim stranama, u prvom redu u Beogradu, a potom u Ljubljani. Pa dok se pisci pedološkog studija u Zagrebačkom Napretku javljaju spontano, sami od sebe, dok je dakle navedeno kolo zagrebačkih radnika samo idejno, naučno povezano, beogradsko i ljubljansko kolo pokazuju personalno vodstvo dvaju naših istaknutih pedologa prof. dr. Br. Krstića i prof. dr. Karela Osvalda.[23]

Tako dr. Branislav Krstić pokreće još godine 1925 u Beogradu list u svrhu pedoloških studija (Prilozi za psihologiju deteta) u kojem uz svoje radove štampa i druge, bilo izvorne ili prevedene. Među njegovim suradnicima posebno se ističu prof. dr. B. Lorenc, prof. Slobodan Popović, prof. Mil. Vanlić, dr. M. Pavlović i dr. Lj. Dumić. S prestankom Priloga najviše su i nadalje radili oko pedologije dr. Br. Krstić i dr. Slob. Popović. Posljednjih godina objavljuje dr. Slob. Popović više studija, štampanih u raznim stručnim listovima ili u posebnim knjigama obrađujući uglavnom psihologiju mladosti (adolescencije). O njegovim radovima biće poslije više govora.

Od radova, štampanih u Prilozima, ističe se studija dr. Br. Krstića Šta je inteligencija? Pisac iznosi razna shvaćanja u ovom pitanju, kritizira ih, pa na kraju kao najispravnije iznosi poznatu definiciju W. Sterna.[24] Od osobitog je značaja studija dr. Bor. Lorenca: O nesvesnom u duševnom životu. Utvrdivši pojam nesvijesnosti, pisac razmatra izvjesne pokrete najprije u psihofizičkim odnosima, da potom protumači sve važnije u voljnom, emocionalnom i intelektualnom životu, kako se ono spontano javlja, kakvo sudbonosno

[22] Vidi: Učitelj, Beograd, god. 1925/26, str. 174.

[23] U Zagrebu je, u Višoj pedag. školi, osnovao prof. dr. R. Bujas Odbor za ispitivanje sposobnosti dječjih, ali osim Psihograma (uputa u psihografiju), objavljenog 1924, nije ovaj odbor ništa drugo u javnosti objavio.

[24] Prilozi, god. I, br. 2.

značenje ima po život čovječji, te kako nesvijesno, u stvari spontano, duhovno življenje treba kod djece shvaćati i potpomagati.[25] U svom članku Ispitivanje razvoja introspektivne tendencije kod dece zahvaća Slob. Popović u problem o kome će on poslije mnogo više pisati i mnogo više dokumenata pridonijeti, a uglavnom se radi o spontanom ili hotimičnom razmatranju duševnih doživljaja, što, ako se njeguje i upućuje pri razvoju mladeži, može korisno poslužiti vlastitom kritičkom kao i objektivnom stajalištu u duhovnom sazrijevanju.[26] U Prilozima se nalazi i Krstićeva studija Psihološko ispitivanje dece u prvim danima školskog života u kojoj se uglavnom prikazuje način ispitivanja darovitosti djece prema test-sistemu dra Herb. Winklera.[27] Ova je studija oštampana i u posebnoj knjizi kao II svez. biblioteke Teorija i praksa ispitivanja inteligencije koju je pokrenuo također dr. Br. Krstić.[28] Još su spomena vrijedni radovi: Psihologija mišljenja i ispitivanje inteligencije od dr. A. Fischera, prijevod prof. Mil. Vanlića, Sternov uput za posmatranje razvitka govora kod dece, prijevod prof. dr. Br. Krstića, te izvorni rad dr. M. Pavlovića O ispitivanju govora kod dece.[29]

Kako se vidi, već i ovo što smo dosad naveli pokazuje obilan i dosta raznovrstan rad u oblasti naše pedologije. Osim nešto prijevoda, i to dobrih i korisnih, najviše je izvornih radova. Naši učitelji i pedagoški stručnjaci naši ne samo da govore i upozoruju koliku važnost po uzgoj i obuku ima poznavanje djeteta, dakle djetinjstva i mladenaštva, nego se, osvojeni ovom spoznajom, sve brojnije odlučuju na samostalan rad, samostalno iznalaženje i studiranje. Sav taj rad zaslužuje priznanje. Mi to moramo svesrdno učiniti kako prema najboljem

[25] Prilozi, god. I, br. 2.
[26] Prilozi, god. I, br. 3.
[27] Prilozi, god. I, br. 4.
[28] Knjiga je objavljena u Beogradu 1926.
Napominjem da je po Winklerovoj metodi ispitivao sposobnosti predškolske djece i učitelj Tomislav Krčmar. Vidi: Savremena škola, Zagreb, sv. 2/3 i 4, god. 1931.
[29] Fischer—Vanlić: Prilozi, god. I, str. 4.
W. Stern—Krstić: Prilozi, god. I, br. 1.
Dr. Vl. Pavlović: Prilozi, god. I, br. 4.

i najuspjelijem tako i prema onom naoko neznatnom i ograničenom, jer gdje god ima više poslenika, vrijednost pojedinog zavisi od cjeline djela. A kad je tako, onda su i oni koji sitne i neznatne poslove obavljaju, koji se zadržavaju na pojedinostima i prividno otrgnutim oblastima, isto tako zaslužni priznanja kao i ini drugi koji misaono, pojmovno obuhvaćaju srž stvari, cjelinu, koji dakle imaju viši i prostraniji obzor gledanja i dulji radius djelovanja.

Ali ovo općenito i zasluženo priznanje našoj pedologiji u prvim godinama oslobođenja ne smije nas odvratiti da stvar kritički pogledamo i da kažemo što sva ta pedologijska istraživanja stručno znače. Sve je to, da tako kažemo, pokušavanje, pupanje i raspložđavanje, čiji plodovi nijesu za trajno uzdržavanje. Osim Zjenkovskijeve »Psihologije deteta« koja je zapravo prijevod, mi nemamo u ovo doba na našem jeziku pregledne studije ni o djetinjstvu ni o mladenaštvu. Nama još uvijek manjka svestrano i pronicavo proučena i izrađena slika djeteta i mladića u kojoj bi mogli nazrijeti bitne individualne i objektivne porive, da bi tako zadovoljili čežnji da se duhom približimo onome koji nam je toliko prostorno i vremenski bliz. Prema samom stanju pedologije u ovo vrijeme mi ne bi bili u stanju stvarati kombinacije u smislu kako organizovanja našega rada u školi tako, i još manje, pogledu stvaranja kakvih općih pedagoških planova. Pa ni sami eksperimentalni pokusi, najviše prakticirani u ovo vrijeme u nas, ne bi se mogli uzdići do nekog višeg reda, do nekog eksperimentalnog sistema. Sve će to postati zadatak nastajućih godina i pristajućih radnika. Godina 1926 izgleda nam u tu svrhu odlučna, a od centara ističe se naročito onaj ljubljanski.

Drugo razdoblje

(1926—1930)

Godine 1926 objavljuje se u nas nekoliko stručno dobro pisanih pedoloških studija, pa i nekoliko posebno štampanih knjiga. U Pedagoškom zborniku Slovenske šolske matice, čiji je tada urednik bio Gustav Šilih, sadanji prof. učiteljske škole u Mariboru, objavljeni su radovi dra Frana Toplaka Dojenček, dra Karela Ozwalda Otroška duša v predšolskoj dobi, dra Franje Žgeča Razvoj otroka v

šolskoj dobi i Gustava Šiliha Mladeniška doba.[30] Kako se iz naslova vidi, pisci su obuhvatili razvoj djeteta od prvih dana života pa do pune tjelesne i duhovne zrelosti. Sve su radnje stručno i dobro pisane. Dok se dr Toplak bavi takozvanim preddjetinjstvom, dakle dobom kada se u djetetu tek zameće duševni život, prof. K. Ozwald sa mnogo ličnih uspomena, sa mnogo primjera iz vlastite i tuđe prakse prikazuje kako se duševni život dječji u predškolsko doba očituje i unapređuje. Tu čujemo da dijete u dobi od 2 do 6 godine pokazuje »čisto sovjevrstan ustroj« i da tu ne može biti ni govora da je ono po duševnim osobitostima isto što odrastao čovjek, dakle, kako se to kaže, čovjek u malom izdanju. To je Ciciban[31] Zanimljivi su podaci prof. Ozwalda u kojima obilježuje dječji postepeni duševni razvoj tumačeći svoja izlaganja na razvoju dječjeg govora. Svoja lična iznašašća potvrđuje autor i navodima poznatih svjetskih pedologa Ch. Bühler (Wien) i W. Sterna (Hamburg).[32] Dr. Fr. Žgeč u svojoj opsežnoj studiji prikazuje tjelesni i duševni razvoj djeteta u osnovnoj školi. Njegova se razmatranja organski nadovezuju na ona prof. K. Ozwalda, a odlikuju se izvornošću, stvarnim zapažanjima, zasnovanim na brojnim eksperimentima i obilnoj stručnoj literaturi. U prvom i drugom dijelu radnje iznose se razmatranja o tjelesnom razvoju osnovnoškolskog djeteta (od 7 do 12 godine), pri čemu se autor služi podacima dobivenim od mnogih škola mariborskog okruga.[33] Na temelju ovih podataka utvrđuje pisac tjelesni razvoj i težinu djece u pojedinoj dobi navodeći koji sve geografski, klimatski, rodoslovni i socijalnogospodarski činioci utječu bilo na napredak bilo na nazadak tjelesnog uzrasta dječjeg. Posebnu

[30] Vidi: Pedagoški sbornik, XXIII zvezek, god. 1926, Ljubljana.

[31] Preko slovenskog poznatog pjesnika Otona Župančića uvedeno je ovo ime ne samo u literaturu nego je uopće postalo popularno.

[32] Zanimljivo je spomenuti kako se gotovo svi slovenački pedolozi, spomenuti kao i drugi, obilno služe Cankarevim životopisom »Moje življenje« pisanim rijetkom neposrednošću i toplinom! Upozorujem čitaoce na vrlo zanimljivu i poučnu studiju dra Fr. Čibeja Otroška in mladinska psihologija pri Ivanu Cankaru u kojoj pisac s ovog stajališta analizira sve radove Cankarove. Vidi: Popotnik, Ljubljana, god. 1926/27, str. 25, 49, 74, 97 i 157.

[33] Pedagoški krožek (sada: Pedagoška centrala) u Mariboru razaslao je godine 1925 na nekih 30 škola u mariborskom okrugu »Popisnica o razvojnem stanju otroka«, zamolivši učitelje da označene stavke, prema uputama, ispune, čemu su ovi savjesno udovoljili.

pažnju obratio je pisac razlikama tjelesnog uzrasta koje se javljaju između dječaka i djevojčica. Treće i četvrto poglavlje ove studije namijenjeno je promatranju duševnog života dječjeg. Posve ispravno ustanovljuje pisac da je to vrlo važno doba u kojoj dijete počinje postepeno izlaziti iz svog egocentričkog kruga izrađujući pomalo svoj odnos prema okolini. Na temelju stručne literature, a posebno na temelju vlastitih i tuđih izvornih zapažanja, utvrđuje pisac sve što je bitno u duševnom životu ovog životnog razdoblja. Posebno ga zanimaju razlike između gradske i seoske djece. Uvjerivši se u spontanost dječjih duševnih pokreta, aktivitet i samoradinost u vježbanju funkcija i proširivanju spoznajnog rada, dr. Žgeč se ne zadovoljuje samim konstatacijama, već kritički prosuđuje dosadanju školsku praksu i traži izmjenu cjelokupnog školskog sistema u duhu škole rada. Četvrto poglavlje njegove zaista dobre studije ispunjeno je polemikom s tradicijom i predlozima za budućnost. Studija prof. G. Šiliha o mladenačkoj dobi, pisana s mnogo zanosa i stvarnog poznavanja, razmatra ovo najsudbonosnije doba u čovječjem životu također s gledišta tjelesnog (pubertetnog) i duhovnog (adolescentnog) dozrijevanja. I on se u ovom razmatranju bavi razlikama među muškom i ženskom mladeži, da ipak izvede skupnu sliku o borbi mladenačtva za svoju osobu (svoj ja), o peripetijama ove teške borbe uglavljene između aspekta ličnosti koja nastaje i objektivnog, kulturnog (društvenog) reda koji kao suprotan aspekt postoji. To svoje razmatranje nadopunjuje Šilih izlaganjem o postepenom duhovnom razvoju mladenačtva do pune zrelosti, što znači do ocjenjivanja općih društvenih prilika i stvaranja subjektivnog programa za budući (građanski) rad. Kao i drugi pisci iz ovoga ciklusa, i Šilih se služi izvornim dokumentima i savjesnom stručnom spremom.

Zaista ove četiri radnje istaknutih slovenačkih pedagoga i pedologa pretstavljaju u nas prvu sitetičku sliku tjelesnog i duševnog razvoja našeg djeteta do pune zrelosti.[34]

[34] U ovo vrijeme pisali su i drugi u nas o važnosti mladenačke dobe. Tako je Salih Ljubunčić u sarajevskom Uzgajatelju (god. 1925) objavio nekoliko rasprava o značajnim pojavama u mladenačkoj dobi, a dr. Jovan Iskruljev u Ljetopisu Matice srpske (Novi Sad, god. 1925) piše posebnu studiju o adolescenciji. U Popotniku, Ljubljana, za godinu 1925 objavljena je radnja dra Fr. Čibeja: Erotika in seksualnost mladostnika.

Ovom uspjelom izvornom studiju naše djece i mladeži, čime je pedologija u nas znatno napredovala, doprinijela su mnogo pedološkom interesovanju i shvaćanju u nas dvojica sarajevskih profesora kada su se odlučili da prevedu u svijetu poznati Binetovo djelo Les idées modernes sur les enfents (Moderne misli o djetetu). To su bila gg. Milutin Popović i dr. Matija Lopac. Binet je svakako najzaslužniji i najpoznatiji kada je riječ o početnim koracima egzaktnog ispitivanja dječjih sposobnosti i darovitosti (»mjerenje inteligencije«.) On je, svakako u Evropi, prvi upozorio na nesrazmjer koji vlada između pedagoških (školskih) zahtjeva i mogućnosti dječjih, te nije škrtario s istinama kada je kritički prikazivao kakvo strašno neznanje vlada kod tadašnjih učitelja o djetetu uopće. Prvi dio njegove knjige ima o tome vrlo zanimljivih podataka. Međutim, Binet je autor poznate test-metode u svrhu utvrđivanja prosječnog znanja i sposobnosti za pojedinu dobu od prvih godina do navršene petnaeste, pa je njegova metoda prilagođena u postupku (revizija) prema prilikama u pojedinim zemljama, primjenjivana jednako u Evropi kao i u Americi. I danas je ona uglavnom vladajuća u stanicama za savjetovanje pri izboru poziva.[35]

Profesori M. Popović i dr. M. Lapac odlučili su da Binet-ovo djelo izdaju u tri posebne sveske, od kojih je prva objavljena god. 1926, a druga i treća 1927.[36] U prvoj svesci govori se općenito o obuci i o potrebi upoznavanja djece. Iza toga se prikazuje način kako se mjeri tjelesni (fizički) razvitak, a potom se govori o važnosti vida i sluha za obuku, te se upućuje u način kako se određuje normalan vid i sluh kod djece.

(Svršiće se.)

[35] Godine 1934 objavio je dr. B. P. Stevanović svoju knjigu: Razviće dečje inteligencije i beogradska revizija Binet-Simonove škole (Beograd).

[36] Naslov prijevoda glasi: Suvremene misli o školi i djetetu, Sarajevo 1928 (I. sv.), 1927 (II. i III. sv.).

MATE DEMARIN

IDEJNE KOMPONENTE RADNE ŠKOLE*

Rad — samoradnja

Vidjeli smo da je odgojna vrijednost rada produktivne naravi time što osposobljava za opstanak u društvu. Ali ona je i psihološke: omogućava izgrađivanje obrazovne ličnosti, a i etičke naravi: daje životu moralnu vrijednost. A. Fischer ističe samoradnju kao aktivnost djeteta koja iz njega potiče i izvodi se radi njega kao i za zajednicu. Samoradnja je spontano aktivno sudjelovanje učenika u radu. Ona proističe iz unutarnjih potreba. U načinu rada očituje se dječja individualnost. Samoradnjom razvija dijete svoje sposobnosti umjesto da stiče mrtvo znaje. U njoj dolazi do izražaja slobodna i samostalna volja, lična aktivnost. Ona se dakle temelji na ličnoj, ali i na kolektivnoj, stvaralačkoj aktivnosti koja ima obrazovnu i uzgojnu vrijednost. Scheibner kaže: »Samoradnja je omogućena ondje gdje učenici pristupe spontanim, vlastitim radovima, pitanjima, razmišljanjem, primjedbama, prijedlozima, slobodnim izražavanjem misli, samostalnim nalaženjem i kritikom, i gdje između nastavnog gradiva i učenika postoji neposredan, intiman, srdačan lični odnos. Naši mali prvijenci aktivni su u zornoj, stvarnoj obuci kad svojim vrijednim rukama crtaju slike pune života o temi sata i kad njihove pronalazačke glave za nju izmisle vesele priče, svaka glava stvarajući svojevoljno, za samu sebe, prema svome planu i na svojstven način. Samostalnu aktivnost pokazuju učenici srednjih razreda kad im računica postaje nepotrebna zbog njihovog slobodnog nalaženja zadataka, kad u upoznavanju prirode pokušavaju da samostalnim posmatranjem i razmišljanjem svestrano ovladaju dobijenim predmetom, nekom biljkom ili životinjom. Samoradnja se pokazuje u višim razredima kad se učenici bez tuđeg preuranjenog posredovanja užive u neku lirsku pjesmu, kad im u zemljopisnoj obuci pojmovi o predjelima ne postaju predavanjem nastavnika, nego na osnovu slobodnog samostalnog čitanja pristupačnih putopisa.« Ovaj princip samoradnje ili spontane aktivnosti proističe, kao što smo vidjeli, i iz spoznaje novije psihologije po kojoj je čitav život aktivnost Osniva se, dakle, na suštini duševnog života. Znademo naime da ta aktivnost dolazi uvijek s rođenjem na svijet i da se postepeno razvija..

* Vidi »Savremenu školu« IX god. (1935).

Sloboda — samostalnost — pitanja

Da omogućimo svestranost spontane dječje aktivnosti moramo se služiti načelima: s l o b o d e i s a m o s t a l n o s t i. Spontana dječja aktivnost znači u stvari sredstvo, a cilj je sloboda i samostalnost. I o ovim smo načelima na mjestima govorili, a sada ćemo ih samo kratko i najopćenitije fiksirati. Cilj je, kako je poznato: uzgojem osposobiti za samouzgoj, a ovim samouzgojem konačno dovesti uzgajanika do samostalnosti. Evo zašto radna pedagogija ističe načelo dječje slobode i samostalnosti! Učenik mora u svim slučajevima slobodno i samostalno zapažati, promatrati i raditi, slobodno razgovarati i postavljati p i t a n j a. Da ovdje učinimo, barem najkraću, digresiju, uz konstataciju, da je normalnije ako pita učenik za objašnjenje koji ne zna, a ne da stalno propituje nastavnik. Iako problem učeničkih i nastavničkih pitanja iziskuje dublje pertraktiranje, mi ćemo ga ovdje samo dotaknuti. Prije svega sprovođenje načela samoradnje, nemoguće je bez slobode pitanja. Nepotrebno je iznositi, kako kod nas u praksi, pa možda čak i kod onih koji drže da rade u najizrazitijem smislu moderne pedagogije, a kod svih ostalih pogotovo, stoji problem: pitanje. Stereotipni školski sistem pitanje-odgovor, odgovor-pitanje itd., dakle, apsolutizam školske vladavine uobičajenog oblika raspitivanja, pretstavlja ukočeni i šablonski nastavni režim. To je, uglavnom, opća pojava od dječjih zabavišta pa do najviših škola. Nije li možda, među ostalim, upravo ovaj erotematički despotizam, uzrokom toliko tipične nesamostalnosti u izražavanju, toliko naglašavane nesposobnosti mnogih učenika, i samih maturanata, da suvislo u jednoj slobodnoj formi, u neiskidanom nizu pripovijedaju, opisuju ili da samostalno u skupovima izkazuju svoje dojmove, u cjelini i organski pišu svoje zadatke? Zar nije možda i u tome, takav školski sistem razlogom pritiskivanju mozga, što se očituje u nekom gušenju individualne slobode, ubijanju slobode misli i dovođenju do neželjenog ukalupljivanja. Razglobljenost i rasparčanost, nesuvislost i nejedinstvenost ,rastrganost i pomanjkanje strukturnog iznošenja i povezanog složenog izlaganja misli i utisaka, događaja i lekcija, raspoloženja i sličnog možda su, u povodu toga, karakteristične osebine mnogih učenika. Koliko se nastavnici neprestano tuže: nesamostalan, nekritičan đak, mora se do beskrajnosti iz njega pitanjima izvlačiti toliko mršave, uske i

tanke odgovore! Nismo li možda u tome i sami ponešto krivi? Od zabavišta do najviše škole, učenik naučen na rad u glavnome samo po nastavnikovim pitanjima, ne može se pravilno izgrađivati u slobodnu i samostalnu duhovnu ličnost. Naviknuti kao strojevi koji se postave u jednolično, istovremeno i jednakomjerno kretanje po pritisku električnog puceta, dijete, đak pa čak i student, razvezuju jezik istom na pitanja, potpitanja ili na bilo koje vrste najrazličnija propitkivanja. Često je nastavnik zadovoljan sa odgovorima: da, ne, jest. nije ili citiranjem datuma, imena, funkcija, pravila i zakona. Mozak se, iz prostog komoditeta, dalje i ne muči, ne napinje, a, eto, od njega se niti ne traži, da kritički, suvislo u organskim nizovima, složenim skupovima i u strukturnoj cjelovitosti nešto iznosi i izražava, jer klimanje glavom, uzrečicama afirmacije ili negacije, kratkim imenovanjem ili navodom ovoga ili onoga, svršavaju se često nastavnikova ispitivanja. U mnogo slučajeva đak ponajviše niti ne smije da sam nešto pita.

Nova škola kuša i ovome doskočiti isticanjem velike potrebe njegovanja dječjih, učeničkih pitanja. Zaista treba da pita za objašnjenje učenik, kome treba upravo svim silama razbuditi težnju i upravo ga spremiti za pravilno raspitivanje o svim problemima i školskim radnjama. Tako će se razviti smisao za traženje, ulaženje u probleme, težnju za usavršavanje, jer jedna nova istražena činjenica, daje ujedno uvid i stvara mogućnost za spoznavanje druge, čime se širi intelektualni krug, a napose razvijaju logička čuvstva, interes, svestrano mišljenje te budi i jača volju za rad. Ali valja priznati da nije lagan posao, osobito u početku, a da treba mnogo metodičke vještine u radu, da bi postigli toliko potrebno postavljanje dječjih, učeničkih slobodnih i samostalnih pitanja o predmetu rada. To je cilj kome moramo bez prestanka težiti. Kolikogod je upravo užitak gledati nastavnika kako daje potrebna objašnjenja i tumačenja na stalna spontana učenička pitanja, kako se, dakle, rješenje bilo kojeg problema, odvija u nevezanom, neprisiljenom, izmjeničnom, slobodnom razgovaranju, toliko upravo sumorno i asmatičkim disanjem pratimo, nažalost mnogo uobičajeni rad: pitanje-odgovor, nadopunidbeno pitanje-poluodgovor, itd. Spominjani Gaudig smatra učiteljevo pitanje najvećim zatornikom dječje samostalnosti, koje potiskuje jedan od najvažnijih dječjih nagona, a to je upravo toliko poznato, neprestano dječje pitanje: što, kako, zašto, kamo itd. Taj prirodni

nagon, izražen obično oblikom dječje znatiželjnosti, koji pretstavlja toliko jaku, i upravo najvredniju duhovnu silu, ne smijemo gnječiti i ubijati. Po njemu učiteljevo pitanje oduzimlje djetetu duhovno kretanje i pretstavlja loše sredstvo obuke, sposobno za vještačko buđenje duhovne energije. Veliki je grijeh uticati se pitanjima tamo, gdje se duhovni rad može razvijati spontano. Izvlačenje pojmova i uopće nekog znanja iz učenika ne daje osobite rezultate, jer takav rad nije u mnogome produkt vlastitog mišljenja i suđenja. Stoga J. Kühnel upravo zabacuje takova nastavnikova pitanja, pa i samo jedno takovo pitanje, kojemu je cilj da iz učenika izvuče koju istinu. Iako ovog ekstremistu ne usvajamo u cijelosti, ipak smo u ovome problemu još uvijek u velikoj zabludi. Prirođeni interes za spoznavanjem sputavamo na tako očito neprirodan način i time upravo rušimo mnoge lijepe dječje osnove i želje.

Problem, zadatak treba da, u principu, postavljaju sami učenici, čije će rješavanje omogućavati ostvarivanje školskih, radnih zajednica, u kojima će biti konzultiranja, dogovaranja, biranje sredstava, pomagala i drugo, a učitelj dolazi do izražaja, koliko je u kojemu slučaju potrebno, njegovo tumačenje i mjera njegovog objašnjavanja, da ne bude na uštrb pravilnoj aplikaciji načela slobode i samostalnosti. Ali ovdje sa dvije riječi moramo se sastati sa krutom zbiljom! Kako ćemo u razredu od 40—60 učenika, recimo, nižih razreda srednje škole, kraj toliko opširnog programa sa dva do tri sata sedmične obuke za neki predmet, raditi na izloženi način, dok nas propisi i sve drugo sili da u »prozivniku« svakog mjeseca unesemo za svakog učenika barem po jednu ocjenu? Ne samo što ne možemo na taj način niti minimalno udovoljiti ovim načelima, već smo zbog toga i tih formalnosti prisiljeni, da u jednom stanovitom broju satova »odgudimo« za x mjesec propisanu građu, a u drugom broju satova, da stvaramo moment-ocjene, nemogućim »ad hoc« ispitivanjem, gdje faktično padaju jedino klimajući odgovori: da, ne, je, nije i slično.

Sve dok ne budu stvoreni koliko toliko povoljniji uvjeti, ne samo u ovom nego i u svim drugim školskim problemima, i dok se ne slome okovi beskrajnog formalizma koji imade fiktivne i šuplje rezultate, i dok se ne ukloni takav paradni karakter školskog sistema i rubrika, koji imadu više statističku dužnost i arhivalnu moć, sva nova nastojanja jesu, ostaju i biće

željno očekivana melodija budućnosti. Ali kraj svega toga, ipak se svim sredstvima, i u granicama postojećih mogućnosti i školskih prilika, moramo boriti protiv toga nezdravoga školskog sistema, koji ubija dječji duh, zabrtvljuje mišljenje, sputava volju u njenim akcijama. Protivnici isticanja slobodnog postavljanja učeničkih pitanja tvrde, da učenici više puta pitaju i u lošoj namjeri te stavljaju u opasnost nastavnikov autoritet. Reći ćemo najkraće: sve to zavisi o ispravnom, familijarnom odnosu između učitelja i učenika. Vještim postupanjem nastavnik će izbjegnuti ovim opasnostima. Upravo pitanja koja bi nastala iz samoljublja, uobraženosti ili sa tendencijom da se zbuni nastavnik, u mogućnosti njihovog slobodnog postavljanja, potpuno će se gubiti i upravo netragom iščezavati. Opreznim, taktičnim i pedagoški pravilnim postupkom ne može nikada doći u sumnju solidnost, savjesnost i spremnost nastavnika i njegov autoritet, koji uostalom ne treba pokrivati nimbusom »sveznadarstva«. Biće dakako potreban i poseban obzir i osebujan odgovor na izvjesna pitanja koja bi učenik postavio, a nisu adekvatna i prema njegovu uzrastu i kapacitetu shvaćanja. Za pravog i istinskog nastavnika ovi problemi ne dolaze uopće u razmatranje. Na svaki način, kako veli N. Zec (Didaktična vrijednost oblika raspitivanja): »Školi će se rada zaista vrlo mnogo pomoći, bude li se slomio apsolutizam učiteljevog pitanja«. Svođenjem nastavničkih pitanja na potrebnu mjeru i njihovim podizanjem na ispravnu didaktičku stepenicu, a maksimalnim njegovanjem učeničkih slobodnih i samostalnih pitanja, pomoći ćemo realizaciju ideja radne pedagogije.

Načelo samostalnosti i slobode iziskuje da učenici moraju davati vlastitu inicijativu za rad. Sami će učenici — u ekstremnim slučajevima — odlučivati kada, što i koliko će učiti i raditi. Rad mora biti izvor njhove slobodne i samostalne volje. Što više djeca po dogovoru izabiru predmet rada, sredstva i pomagala. Ide se u tome i mnogo dalje i traži slobodno raspravljanje, slobodne konferencije na kojima se čitaju referati i potpuno slobodne i samostalne kritike. Ovime se stvaraju slobodni duhovi, dobri kritičari, sposobni za samostalno prosuđivanje i zaključivanje. Slobodno i samostalno vode zapisnike o svim raspravama. Slobodno i samostalno rješavaju zadatke i pitanja ili probleme. A jedino takav rad omogućuje pun razvoj svih dječjih sila i sposobnosti. Ukratko: od slobode u radu razvija se slobodna ličnost, a od samostalnosti u radu samo-

stalna ličnost. Samostalnost se očituje u aktivnosti i spontanosti. Cilj je škole: učenika obrazovati za životnu samostalnost.

Raščlamba učiva

Da načela samoradnje, slobode i samostalnosti koja smo napomenuli dođu do punog izražaja i najjače primjene, nova škola kuša da i dosadanji oblik rada, poznat pod imenom artikulacije učiva po Herbart-Zillerovim formalnim stupnjevima, zamijeni novom raščlanbom, novim oblikom rada. Raznoliki su ti oblici i stupnjevi rada koje navode i razrađuju radni pedagozi, što nam je inače toliko poznato. Neki su pedagozi stvarali te stupnjeve na psihološko logičkoj osnovi ili pretežno psihološkoj, vodeći računa o procesu učenja i sticanju znanja. Drugi su, analizirajući proces rada i pod vidom da sve polazi od učenika, stvorili t. zv. stupnjeve rada, koji pretstavljaju faze rada, koje se ne mogu šablonizirati, jer ovise od prirode subjekta i objekta rada, forme, sredstva itd. Ne ulazeći u detaljno raspravljanje ni prvih ni drugih kao i njihovog uspoređivanja sa dosadašnjim stupnjevima obuke, jer nam to nije moguće, a niti je to naša zadaća, napominjemo, da se, kako veli dr. Mandić (Metodika poznavanja prirode, zemljopisne i povijesne nastave: »Sve te raščlambe razlikuju često samo imenom, a uglavnom im je jedan cilj: da djeca što lakše dobiju jasne zorove, da od njih što lakše stvaraju općenitosti koje treba da s mnogo vježbanja prisvoje, da ih u praktičnom životu mogu što korisnije upotrebiti«. Mnogo, pored ostalih, uzimlju se kao model nove raščlambe Fischerova i Fickerova. Prema činjenici da rad koji odgojno utiče ima tri momenta: primanje, usvajanje i izražavanje, postoje različite trostepene raščlambe: već spomenuta Lay-eva, Ferrièrova: istraživanje dokumenata, sređivanje dokumenata i obrada dokumenata, Burgerova: empirijska, logička i tehnička heureza, Decroly-eva: opažanje, asocijacija i izražavanje, itd. itd., redom druge razne forme, mnogobrojnih radnih pedagoga, raščlanjavanje nastavne građe.

U dva, tri poteza prikazaćemo Fickerovu (Didaktik der neuen Schule) artikulaciju: 1) motiviranje, 2) planiranje, 3) izvođenje i 4) kritika rezultata rada. Na prvom stupnju postavlja se cilj rada. Pokreće se rad za koji se osjeća potreba i postepeno stiče uvjerenje da se vlastitim silama sazna ono

što učenika interesira. Pravilno vođena obuka pokreće učenike na daljnje rješavanje problema, čime se povećava interes i budi volja. Izvan svake je sumnje, da je najbolje kada sami učenici određuju cilj. Ali to nije uvijek lako, pa gdje oni sami postavljaju nepotpun i neizvodljiv cilj, tu je potrebno bolje formuliranje, eventualno odbacivanje ili odlaganje njegovo sa strane nastavnika. I to napose tamo gdje bi postojala nemogućnost za izvođenje postavljenog zadatka, koji treba da je u izvjesnoj mjeri i u skladu sa propisanom građom, kako se ne bi mimoilazili važni momenti, čije bi ispuštanje bilo na uštrb dječjeg obrazovanja. Na drugom stupnju treba misliti kako će se rad izvesti, pomoću kojih sredstava i pomagala koje moramo imati i upoznati sav potreban materijal. Uopće ovdje razmišljaju učenici kako će se bolje postići postavljeni zadatak, što može iziskivati i djelomično nadopunjavanje nacrta. I tu je nastavnik samo pomagač, a učenici zajednički prave potreban plan koji se u toku rada može isto tako nadopunjavati. Na trećem stupnju rada učenikova sloboda i samostalnost akcije moraju se u najvećoj mjeri manifestirati. Nastavnik i opet samo kontrolira, gdjegdje savjetom i inače pomaže. Priroda zadatka iziskuje raznovrsno grupiranje u radu: 1) cijeli razred radi isti zadatak, 2) grupe različno, 3) svaki učenik različno. Na četvrtom stupnju u procesu rada učenik se mora uvjeriti o uspjehu, količini i kakvoći rada i uopće ima se dovoditi do svijesti o vrijednosti rada. Tu sređuje rezultate i asocira ih sa onim što već zna, fiksirajući bitnosti: zakon ili pravilo. U ocjenjivanju, recimo, jednog članka ili poslije čitanja, srediće se rezultati, združiti sa već poznatom građom o piscu ili bilo čemu drugom, a u vještinama će se vršiti uvježbavanje eventualnih procesa mehanizacije. U fizici, računu ili geometriji doći će se do formuliranja pravila ili zakona koji će se povezivati sa svim mogućim pojmovima u prirodi i tome slično.

Uspoređujući najkraće ove Fickerove stupnjeve, na pr. sa gradnjom kuće nalazimo: 1) potreba da sagradimo kuću (motiviranje), 2) skica nacrta i nabavka sveukupnog materijala (planiranje), 3) stvarno gradimo (izvođenje), 4) svestrano promatranje, ispitivanje i ocjenjivanje izvršene gradnje — svijest o postignutom uspjehu i vrijednosti, sređivanje rezultata, povezivanje — sagrađene kuće itd. (kritika rezultata). Da ovo završimo! Osim kritičnog stava kojeg treba da zauzmu učenici prema izloženom radu, što će nedvojbeno imati veliku obra-

zovnu vrijednost, treba da dođe do izražaja i izvjesno osjećanje, čuvstvo ugode, da se svladavanjem napora došlo do potrebnog rezultata. Emocionalno razbuđivanje, koje je uostalom moralo pratiti cjelokupan proces rada, treba da se očituje u formi nekog odlanuća, ali ujedno i sa kulminirajućom radošću i spontanim uzdahom veselja, da smo zaista nešto »zaradili, osvojili, dobili i naučili«. Istom tako veliko oduševljenje i najtoplije osjećanje biće sigurna podloga za daljnji rad. Čuvstvo će, kao i uvijek pokretati našu volju, a interes će za istraživanjem i pridobivanjem postepeno rasti. Refleksivna meditacija, kaže J. Payot (L' éducation de la volonté) razbuđuje čuvstva, a ova pokreću volju na rad, što se vježbanjem pretvara u navike. Spretan će nastavnik ovu emocionalnu notu što bolje iskorištavati. Ako su na pr. djeca naučila x novo slovo, treba da se kod njih pojavi zadovoljstvo, da od danas znadu pisati ime majke ili oca, učitelja ili svoga druga. Kod pojma pismenog množenja na pr. treba ovu emocionalnu notu dignuti na stepen oduševljenja time, da će djeca od toga momenta dalje, moći uz brži rad i sa manje vremena zbrajati čitave kolone najvećih pribrojnika. I tako uvijek i svuda! Čuvstveno obojavanje procesa rada koji se redovno ne ističe dovoljno imaće u obuci i odgoju pozitivne rezultate.

Doživljavanje — život

Sloboda i samostalnost učenika doći će do najjačeg izražaja u doživljavanju i punom životu. Mi smo već i to dotaknuli. Znanje treba sticati na osnovu vlastitog doživljavanja. Ovako ćemo isključiti rad bez razumijevanja i bez zornog predočivanja. Vlastiti doživljaj pretstavlja unutarnju podlogu znanja, govora, navika i postupaka. Izvan svake je sumnje da ono što se lično doživi, ostavlja u duši mnogo dublji i gotovo neizbrisivi trag, negoli ono što se čuje ili vidi. Doživljaji koji su nas u životu zaokupili jačom snagom, dublje će se usjeći u našu svijest. Treba, dakle, da dijete bogato i što više doživljuje. Ona su umjetnička djela najjača i najbolja koja su stvorena pod dojmom snage i veličine istinskog doživljavanja. Iz njih izvire sva neposrednost, intimnost i toplina. Doživljaj mora, eto, pograbiti naše učenike za srce, pošteno ga prodrmati i potresti i uzgibati tako njihove emocije, jer »načelo doživljavanja očito ima emocionalnu bazu, njim se traži »čuvstveno

uzbuđivanje«, uzgojno zagrijavanje i zainteresovanje«. (Matičević: »Pojam rada ili aktivnosti u radnoj školi«).

Princip doživljavanja stavljaće na nas već toliko poznate zahtjeve: napolje sa djecom, na ulicu, u šumu i livadu, na brdo i dolinu, jednom riječi u stvarnu i istinsku prirodu, koja će pružati u najintimnijem dodidu, neposredno i bez ikakvih ograda, svu snagu bogatog doživljavanja, koje moramo što spretnije iskorištavati u nastavne svrhe. To će nam pružiti u psihološkom pogledu najpovoljnije uvjete za postupno i prirodno odvijanje školske obuke. Ne samo što će takav oblik rada biti najzanimljiviji, već ćemo se na taj način postepeno oslobađati šablone i ukočenosti u školskom radu. Zar nije tragično da jedan učenik 4 razreda srednje škole ne zna gdje se, u gradu gdje tu školu polazi, nalazi poštanski ured? Je li potrebno citirati druge slične primjere? Doživljavanjem pokrećemo učenike na sveukupni rad. Pedagoški rečeno i znanje treba »zaraditi« vlastitom snagom, doživljavanjem i vlastitim naporom. Treba snažnim proživljavanjem uroniti svu svoju duševnu strukturu u predmet obrađivanja, uživjeti se i udubiti u potpunosti. U stvari uzgajanik mora imati jaki doživljaj i o cjelokupnom procesu rada, o rezultatima kao i o samom postupku. Znači, da rad u cjelosti mora biti praćen neprekidnim i istinskim doživljavanjem. Slabi će uspjeh imati one pouke i opomene koje učenike ostavljaju indiferentim i hladnim.

Doživljaj koji učenik imade o svršenom radu ili postupku pretpostavlja samoispitivanje rada s pogledom na njegovo moguće savršenstvo. Za sve dublje doživljavanje ove moguće savršenosti rada, podesni su više tehnički, matematički i fizikalni radovi, konstruktivno crtanje, prijevodi, (Kerschensteiner), postupci, koji izazivlju živo suđenje okoline itd. Ali treba stvari postaviti bez fantastičnosti na pravo mjesto i kazati: Nećemo u nastavi moći uvijek čekati na neke slučajne doživljaje! Moraćemo ih po potrebi, razumije se, nenamješteno i prirodno izazivati. Trebaće dakle, za to pružati što pogodnije prilike. Međutim napose su vrijedni oni doživljaji sa moralnom i drugom snagom, a njihovo ostvarivanje jedino je i isključivo moguće u zajednici, gdje dakako ne smije biti nadmetavanja, šablonskog podražavanja i izvještačenosti u neiskrenim moralnim akcijama. To su školske, radne zajednice o kojima smo nešto prije raspravljali. Doživljaji koji će pretstavljati život školske zajednice u malom, prouzrokovaće izvjesnim vježbanjem i svijesna

uvjerenja. Bitna je osobitost duševnog života, da raniji doživljaji nikada potpuno ne iščezavaju, već utiču i na sadašnje, te zajedno čine ono što označujemo poznatim izrazom navike, koje na ovaj način dobivene prirodnim proživljavanjem i stvarnim doživljavanjem, vrlo su daleko od mehaničnosti i dresiranja. Njima pripada odlučna uloga u obrazovanju ćudoredne značajnosti.

Učenik treba dakle da doživi, ali što doživi treba da iz sebe ponovno oblikuje. Formulu cijele moderne nastave vidi Arno Schmieder u riječima: doživljavanje i oblikovanje. »Oblikovanje, dakle, postaje »stvaranjem« i tako škola rada postaje školom produktivnosti« ali ne u privrednom i ekonomskom smislu. Duševni je život djeteta cjelina. Shvaćajući ga na taj način treba da se i nastava doživljavanjem ispravno psihološki fundira. Udešavajmo obučavanje tako da se ono stvarno simbolizira u doživljavanje, tako da pojmovi doživljavanje i obučavanje u posebnom smislu riječi budu istovjetni i sinonimni. Prosuđujemo li pobliže proces doživljavanja moramo konstatirati da u stvari postoji: pradoživljaj (prvobitni) i naknadni doživljaj. Obadva se, prema potrebi, javljaju u obučavanju. Predmet doživljavanja mogu biti: osobe, prirodni objekti, muzika, svečanosti, knjige, pjesme, putovanje, svaki obučni sat i mnogo toga. Princip doživljavanja treba, dakle, primjeniti u cjelokupnoj obuci. Gdje je originalan doživljaj nemoguć treba pravilnom organizacijom nastave omogućiti udubljivanje i užívljavanje, što naročito vrijedi, kako smo naveli, za povijest i druge neke humanističke predmete. Sveukupno obrazovanje treba uopće da bude neprekidno doživljavanje. »Obrazovanje je nešto — veli E. Stern — što se doživljava, znanje, naprotiv, nešto što se ima«.

Ništa prirodnije od životnog principa koji zahtijeva prvenstveno upoznavanje djeteta sa punim životom koji ga okružuje. »Domorodnost« je temeljno načelo nove škole. U stvari to je poznati princip zavičajnosti. Proučavanjem domaće grude i svih ostalih pojedinosti, ukratko sveukupnog domaćeg kraja, čini njegov bitni sadržaj. Svakome je poznato, da je život — koliko je to neizmjerno puta rečeno — najbolja škola.

Crta koju inače obično nazivljemo sentimentalnom, poznata nostalgija, »domotožnost«, kod najvećeg broja ljudi upravo nagonski kao da pretstavlja nekakvu svojevrsnu psihologijsku fundaciju načela zavičajnosti. Svakodnevni, stvarni život i škola ne smiju stajati u dijametralnoj opreci. Odatle i dolaze česte oštre kritike, opravdane i neopravdane, razumije se, protiv škola koje otimlju djecu od krila prirode i otuđuju od stvarnog života, škole koje su pune izvještačenosti i neprirodnosti. Nalazeći se u ogromnoj životnoj udaljenosti, dale su i paradoksalnih primjera životne nesposobnosti. Međutim trebale bi i moraju biti bliske životu, u intimnom i svesrdnom odnosu s njime, jer konačno ovo se načelo drukčije nazivlje i: principom životne blizine. A ne zaboravimo da »život obrazuje«. Dijete mora, dakle, upoznati sve što se nalazi u njegovoj blizini, okolici i zavičaju, jer sve što mora da uči izvan toga moći će jedino preko poznatog, domaćeg tla razumjeti. »Zavičaj je — kaže Wolgast — svijet u ljuski oraha, poznavanje i savladavanje zavičaja jest spoznavanje i savladavanje svijeta«. — Zavičaj u bajoslovnom bivstvu primiče duševni život naroda bliže djeci i to u svim onim oblicima koji se odvijaju onako kako ih je formirao naš narodni duh u šumama, po brdima i putovima. I najposlije: zavičajnom nastavom usađujemo u srce učenika i nešto današnjoj mladeži tako prijeko potrebna — a to je pijetet. Goethe je kazao negdje: Pijetet bi, da se kojim čudom izvije iz ljudi, mogao da izliječi svijet od mnogih zala, od kojih možda neizlječivo boluje«. (Opća didaktika od J. Schmiedera, preveo M. Filajdić).

U domaćem kraju, na licu mjesta, štono se veli, treba da dijete sve promatra vlastitim očima. Iz svega konkretnog materijala koji se u obilju nalazi u svakom zavičaju, poređujući i asocirajući stvaraju se svi potrebni snošaji i pojmovi svih činjenica: geografskih, prirodonaučnih, narodnogospodarskih i drugih. Kod proučavanja na pr. zemljopisa udaljenog predjela postići ćemo potrebne rezultate samo i jedino tako, ako orografske, hidrografske, topografske i druge momente budemo u svemu, poređivali sa rijekom ili potokom, brdom ili dolinom, selom ili gradom, kojeg smo stvarno promatrali u svome zavičaju. Iz mnogobrojno promatranih bogatstva svih detalja žive, domaće prirode pruža se djeci mogućnost poređivanja, sintetiziranja u zaokruženosti kompleksa i cijeline. Samo preko ljubavi za zavičaj, za domaće tlo, rekosmo, razviće se ljubav za opće narodna i čovječanska dobra. Ne samo dakle psihološko didaktički već i emocionalno nacionalni pa i socijalni razlozi govore u prilog ovom odlučnom načelu: načelu života, prema

kojemu treba da se učenici spreme za vršenje svih životnih funkcija svojim uvrštavanjem kao jedinice u socijalnu zajednicu.

Individualnost — socijalnost

Posljednjim riječima ušli smo u nova isto tako nama već poznata i u općenitom smislu obrađivana načela: individualnosti i socijalnosti. Radna škola, kolikogod se s jedne strane i pravilno ističe, u stvari je težnja i za individualiziranjem obuke, mora biti i kolektivno socijalna odgojna ustanova, jer: »Uzgajanje znači i pojedinačno individualni i kolektivno socijalni utjecaj u isto vrijeme«, veli J. Wagner. Ali je izvan svake diskusije da svaki školski rad mora voditi k ostvarenju etičkih ideja. A samo kolektivni rad, rad u skupinama i zajednicama od najveće je uzgojne djelatnosti u ovome pravcu. Tu je polje na kojem se najlakše može zasijati sjeme iz kojeg će klijati socijalna čuvstva. Tu će egoizam pojedinca biti podređen zajednici, socijalnoj zajednici. Ne treba, međutim, da se varamo u prosuđivanju ovih principa. Pojedinac i društvo, čovjek i ljudi, jednina i množina u svakomu su pogledu u stvari suprotni pojmovi. Istina mi smo već u početku naše rasprave istakli sveudiljne težnje da se oni dovedu u sklad, te smo kasnije i detaljnije ulazili u njihove sadržaje. Htjeli ili ne htjeli, to je bio, jeste a valjda će i biti najteži i najsloženiji, vječni problem čovječanstva.

U pojedincu treba razviti sve snage razuma, čuvstva i volje. Treba uzdignuti dječju individualnost do ličnosti. Individualnost je skup tjelesno-duševnih stanja i djelatnosti nekoga čovjeka. Ona je data od prirode i stoji na početku svakoga uzgajanja. Iskustvo nas je naučilo, a rezultati psihologijske nauke utvrdili, da vrijednost nastavne građe nije za sve i svakoga jednaka, a isto tako da se obučni postupak mora prilagoditi dječjoj individualnosti. Drugim riječima znači da odgojno djelovanje nastavne građe zavisi od suštine duševne strukture pojedinog djeteta. Stoga i raste težnja za individualizacijom u nastavi. To se pored ostaloga nastoji postići: 1) diferenciranjem škola, 2) diferenciranjem predmeta i 3) individualiziranjem nastavnog postupka. Svaki učenik mora da dođe do potpunog izražaja, pa se postupak i rad mora udesiti prema individualnosti. Iz toga proizlazi i potreba za što manjim brojem učenika i što većoj množini nastavnih sredstava i pomagala.

Načelo individualnosti nalazi u radnoj pedagogiji svoje puno ostvarenje. Moramo sve mogućnosti i potencijalne snage djeteta pretvoriti u sposobnosti, da formiramo tako indivialnost u potpunu ličnost. No u obrazovanju ličnosti najodlučnije je pitanje o vrijednostima. Kakav stav i gledanje na vrijednosti imadu pojedinci, o tome zavisi oblik i sadržina njihove ličnosti. Nije irelevantno u obrazovnom procesu što gojenci doživljuju kao najviše vrijednosti: religiju, nauku, umjetnost itd. I pravac njihova odgoja kao i nazor na svijet biće o tome pretežno ovisni. Razvijanje svijesti o vrijednostima zaista je težak i dug proces, napose kod djeteta gdje težnja za obrazovanje imade neposredne pobude u znatiželji, podražavanju i želji za isticanjem, a istom kasnije postepeno ona dobiva etičko obilježje. Škola rada nastoji da ovaj proces ubrza i upravi pravilnim putem. Uzgajanjem prema idealima obrazovanja razviće se individualnost u pravu i potpunu ličnost za njenu određenu funkciju i službu u društvenoj zajednici.

I socijalne momente smo u stvari već obradili, ali ćemo, u potrebnoj vezi, i načelo socijalnosti uvrstiti u ovaj pregled. Čovjek je, to je izrazito naglašeno, socijalno biće. Odgajanje ga i sprema za društvo i za život u njemu. Školom i nastavom treba slabiti egoistične motive jačajući socijalne, etičke i religijske. Individualno etičke motive treba svoditi na socijalno etičke. Interesi društva i zajednice ne smiju se nikada pustiti s vida. Čovjek je samo u toliko čovjek u koliko je čovjek s ljudima. Psihologijski uzeto postoje u djetetu izvjesni socijalni nagoni, instinkti i sklonosti, što čini podlogu razvijanju socijalnih interesa, čijim će se pravilnim razvijanjem izravnavati protivurječja među različitim narodnim slojevima. Socijalno čuvstvo treba razvijati do maksimalne istančanosti, napose u doba toliko grube materijalizacije sveukupnog života. Treba ga podignuti do najvišeg stepena, da se uspne do pune i nepatvorene humanosti. Treba ga najdublje profiniti do razvijanja istinskog smisla za učešće, požrtvovnost i akciju u narodnoj i opće čovječanskoj zajednici. Razred je prva zajednica koji svojim specijalnim duhom utiče na pojedinca. Razredi, školske, radne i životne zajednice imadu svoje radosti i teškoće, zajednički život i interese. Suvišno je i isticati da je zadatak i nastavnika da utječe na duh zajednice razreda, kao i da budno pazi da svi faktori pomažu stvaranje dobrog duha. Uzajamno pomaganje zajednice, zajednička interesovanja i nastupanja u

radu, igri, svečanostima, izletima itd. potpomagaće razvijanje prave duševne zajednice, čije će djelovanje u pravcu socijalnog odgajanja biti najblagotvornije i tako formirati buduće socijalne jedinice, socijalne radnike. Pravilnim organiziranjem rada u đačkim, društvenim zajednicama i samoupravama može se znatno olakšati socijaliziranje pojedinca, razviti socijalnu svijest i socijalnu solidarnost, kao i razvijati osjećanje moralne odgovornosti. Radna pedagogija upravo se napose trudi, da izmiri ova dva suprotna načela: individualnosti i socijalnosti, tražeći kako je poznato neko idealno stanovište. Pojedinac se u zajednici ne smije izgubiti. Čovjek ima egoističnih, ali i socijalnih nagona i sklonosti. On je, dakle, sinteza jednog i drugog, ličnost, nešto zasebna i svojstvena, ali njegovoj bitnosti pripadaju i socijalne sklonosti. Iz ovoga slijedi logičan zaključak: Samo u zajednici može da se razvija prava ličnost. Znači da je ličnost potpuna samo kao socijalna ličnost, a društvo vrijedi samo onda ako nije skup okamenjenih jedinica već ako su u njemu integralni dijelovi: svijesne, odgovorne, jake ličnosti. Odgajanje, prema tome, služi i cjelini čovječanstva i totalitetu pojedinca.

Ostvarenje ovih načela radna pedagogija nastoji postići propagiranjem rada i nastave u raznim tipovima životnih i radnih zajednica, zašto je osobito, među ostalim, zaslužan jenski spomenuti pedagog P. Petersen. Od bezakonskog, samovoljnog (anomnog) djetinjstva dolazi kako je poznato faza potrebe pokoravanja drugim raznim činiocima (heteronomija), da se konačno razvije doba mogućnosti upravljanja sa samim sobom. Iz anomnog, dakle, stanja kroz heteronomiju treba dovesti uzgajanika do autonomije, do sposobnosti vladanja iz uvjerenja, do sposobnosti vlastitog spoznavanja zakona, do formiranja moralno socijalne ličnosti, dakle do njegovog »slobodnog potčinjavanja zajednici«.

Apercepcija — interes

Ispitaćemo još dva inače vrlo poznata načela koji su u međusobnoj uskoj vezi, a koji su u posebnom smislu derivati individualno-pedagogijskog gledišta, pa sa individualnim principom čine, možda, uži zatvoreni krug, a to su načela: a p e r c e p c i j e i i n t e r e s a. Zapravo stara, mnogo starija načela

nego što se čini. Tek ih radna pedagogija naročito podvlači i jače naučno fundira.

Apercepcija je proces, kako Rein veli, kojim se usvaja neko gradivo. Dijete prema ovome principu uči samo ono što odgovara njegovoj sposobnosti primanja, njegovoj moći shvaćanja, dakle aperceptivnj snazi. Nije, kaže se toliko obično, sve za svakoga ili kako Tito Brezovački veli: Ni vsaki cipeliš za vsaku nogu. Ove naše pučke izreke, empirijski utvrđene, eksperimentalno u psihologiji i pedagogiji naučno dokazane, postavljaju jednostavan didaktički zahtjev: učeniku davati građu koju može primiti. Materijalna i obrazovno vrijedna dobra postaće samo onda dječja svojina, ako dijete po svojoj duševnoj strukturi, po svojim ličnim silama može da razumije, odnosno da je njihov sadržaj takove prirode, da ga dijete može shvatiti i asimilirati. U aperceptivnom načelu kao da su sakupljene one, gotovo i laicima poznate istine: od poznata nepoznatome, od bližega k daljemu, od jednostavna k složenome, od lakšega težemu, od primjera k pravilu, od konkretnog k apstraktnome. Razumije se da od jednostavna i bližega znači: jednostavnije, bliže psihološki, prema čemu na pr. jednostanično biće neće biti shvatljivije od složenih, ili komplicirani svjetski rat, iako je vremenski bliže od vjere starih Slavena ili priča o dolasku Hrvata. Znači: bliže za dječje poimanje, razumljivije, bliže za apsorbiranje. Psihologijski, dakle, moraju postojati neke dispozicije, podloge sa dovoljno jakim temeljem na kojeg će se moći dalje nadograđivati. Jezikom radija to znači, da se za slušaoce koji pred njim stoje moraju davati takovi odmjereni i adekvatni sadržaji koje, jednostavno rečeno, mogu razumjeti, što više u tome razumijevaniju i uživati. Naprotiv ne smije se dogoditi da ih prekomplicirani sadržaji, a niti prejednostavni, ne prisile na zatvaranje radija uz poznate uzvike: dosadno, nerazumnjivo, tko će to slušati!

Dovoljno je poznato kako Herbart tumači proces apercepcije. Nećemo, dakle, što se nažalost dosta često događa u pojedinim predmetima, davati djeci prerano i bez prethodno prirodno udešenog i postepeno odmjerenog preduzimanja već u polovini prvog školskog mjeseca prvoga razreda izvjesni pojam o rečenici, a u početku druge školske godine nećemo gnjaviti apstraktnim definicijama o podmetu i priroku. Suvišno je uopće da ovo dalje raspravljamo. Mislimo li da su pred školskim nadzornikom vješto odglumljene i preparirano nabubane

definicije i druge učene apstrakcije za nas jedna odlična didaktičko-metodska legitimacija, afirmacija naše znojem otkupljene marljivosti? Naprotiv! To i mnogo toga sličnog jeste, u nekim slučajevima, dokaz naše miopije u poznavanju pedagogije. Na taj se način ubija a ne razvija sposobnost mišljenja i griješi protiv onoga, što Müller-Freienfels kaže, da je najviši ideal duševnog obrazovanja ideal samostalnog mišljenja i istraživanja. No ne samo da je potrebno da hrana koju prima bude, najobičnije rečeno, probavljiva, već mu ona mora biti tako »servirana« i tako odabrana da mu bude prijatna i ugodna. Da ga oduševi, razveseli, da ga okupira, da ga zainteresira! A »budući da misli koje leže blizu predodžbenoga kruga djeteta lako proizvode unutrašnje učešće, to se aperceptivni princip označuje kao princip interesa. Rein ga zove formalnim principom«. Ovdje je, dakle, izvjesno identificiranje principa apercepcije i interesa. Bez obzira i bez analize ovoga identificiranja stoji: sljubljivanje građe, njeno primanje i asimiliranje biće bez dvojbe mnogo brže, izvršiće se mnogo efikasnije, ako ono po svome sadržaju lakše prodire u »interesnu sferu« svakoga učenika. Ima, dakle, kao što je naglašeno, uska, upravo najuža veza između ova dva načela. A kako u stvari postoji koordiniranost među načelima: individualnosti, apercepcije i interesa, to u didaktičkoj terminologiji nalazimo i jedno ukupno nazivlje: načelo blizine djetetu (Kindesgemässheit).

Kako je aperceptivna snaga različita između odrasloga i djeteta, to isto vrijedi i za načelo interesa. U svim oblicima momenta individualnosti, već u početku radnje u sastavnim idejama, i ovo smo načelo donekle obradili, ali ćemo ga sada jače osvijetliti. Poznata nam je bitnost interesa! Kad nas nešto naročito okupira i pokreće našu unutrašnjost, te dovede u izvjesnu napetost, govorimo o interesu. Nastava mora voditi računa da je interes stanje kod kojega je čuvstvena uloga vrlo velika. No nije samo stvar čuvstva, nego više i stvar volje. »Čuvstvo ugode potstiče na »daljnje htijenje«. Valja, međutim, imati na umu prave, a ne samo časovite interese. Obrazovanje interesa je po Herbartu najbliža zadaća nastave. Raspravljano je sporno pitanje da li interes mora biti sredstvo ili svrha obuke, pa je razumljivo ustanovljeno da u stvari »mora biti i jedno i drugo«. Rein kaže: pojam interesa jest životni princip nastavnoga rada. Nije naša zadaća da princip interesa svestrano ovdje obrađujemo. (Slijedi)

ZLATKO ŠPOLJAR (ZAGREB):

POGLAVLJA IZ PEDAGOGIJE RODNE GRUDE

Narodna pedagogija i narodna kultura

U pokretu današnjih pedagoških strujanja, poznatih pod imenima škole rada ili aktivne škole, nove škole itd., i različitih metoda, postavljeno je kod nas skoro isključivo samo na jedan temeljac pedagogije — na psihologiju, odnosno pedopsihologiju. Kulturne vrednote, koje ta škola treba da promiče, ili su puštene po strani ili su prenesene većinom iz golemih rezervoara zapadne kulture prema naziranju pisca vlastita narodna kultura dolazi tek djelomično u obzir ili — samo se površno dodiruje, bez prave kontrole, da li etiketa, koja se stavlja izvana, odgovora sadržaju, ili se možda s njime i kosi. Pa i to »narodno bojadisanje« često je tek lokalizovani refleks tuđe kulture, a često i nacionalni kič, profanacija prave narodne kulture. U praksi često je škola i griješila protiv narodne kulture, svakako nesvjesno i iz neznanja, misleći pri tome da vrši veliku narodnu misiju: uništavala je originalne tvorevine narodnoga kolektiva ili im je uštrcavala pogubne otrove raspadanja, a time je, i opet nesvjesno, počela uništavati sastavne dijelove narodne kulture. Današnja se naša pedagogija napokon premalo obzire na socijalnu strukturu svoga naroda, možda pod utjecajem stranih pedagoških nazora, koji stoje pod utjecajima ili vladajućega individualističkoga kapitalizma, ili pod utjecajima posljednjih ostataka feudalizma, ili od bojazni da ju se ne okrsti ekstremističkom. Međutim o tom ćemo kasnije, a sada da se vratimo k odnosu narodne pedagogije prema narodnoj kulturi.

Tipična je kod nas razlika između sela i grada: Grad u materijalnom pogledu ima mnogo (a one tisuće gornjih i previše, jer su spretnošću, spekulacijom i sticajem prilika — ili, kako se to kaže u trgovačkom žargonu — konjunkturom — stekli golema materijalna dobra), ili nema ništa do žuljavih ruku, pa su ovisni često o pomoći humanitarnih ustanova i države, naročito danas u doba teške materijalne krize. Selo, 80% svega stanovništva i temelj države, ima premalo, jer je osiromašilo: cijene su poljoprivrednih proizvoda pale na minimum. U duhovnom pogledu, ako ga posmatramo sa stanovišta vrednota narodne kulture, selo čuva i danas te vrednote, ukoliko ih mjestimice i djelomice nije uništio uticaj grada, zapravo

uticaj strane kulture, u čemu je grad bio samo posrednik; grad i veći dio inteligencije obično ne mari za narodne kulturne vrednote i ne shvaća nikako ili površno njihovu vrijednost, jer stoji pod utjecajima strane kulture, a često se zadovoljava lošim, sporednim atributima narodne kulture ili industrijskim narodnim kičem (čaše i kravate s trobojkama, slike feudalnih dvoraca i junaka, pjevanje patirotskih pjesama u stilu njemačkoga »Tafellieda«, gdje napjev oponira tekstu, itd.). Nema sumnje, da kod velikog dijela građanstva postoji jak osjećaj za svoj narod, ali je taj često skrenuo krivim putem i manifestira se u sporednostima, ne shvaćajući pravo bit onoga, što čini narod narodom — njegovu vlastitu kulturu i njezine etičke, socijalne i umjetničke vrednote. Dolazi to odatle, što su te vrednote nalaze u selu, koje je njihov kolektivni stvaralac, njihov subjekt a smatra se zaostalim, premalo kulturnim. Dolazi napokon do paradoksa, da se kod mnogih — pa imali oni baš i najvišu univerzitetsku naobrazbu — koji osjećaju sa svojim narodom, opaža naopaka tendencija: da svoje shvaćanje kulture, zapravo tuđe kulture usisane u školi i iz stranih knjiga, javlja nastojanje da pošto-poto prenesu i u narod, da ga na taj način »prosvijetle«. Oni misle, da će tako on postati ravnopravan član zajednice evropskih naroda, ako uđe u kuću tuđe kulture, a svoju ako napusti! Oni misle, da je kulturan onaj, koji mnogo zna, koji čita djela velikih domaćih i stranih pisaca, koji uživa u zapadnjačkoj umjetnosti itd. — sve kao što to biva kod naprednih evropskih naroda. Takovu kulturu — dakako prema potrebama i prerađenu za naše prilike — treba prenijeti i na selo, koje je po njihovu mišljenju neprosvijetljeno: nema pojma o napretku znanosti, nema biliotekâ, ne čita nikakovih novina, knjiga i časopisa ili čita malo, drži se još nekakovih besmislenih i praznovjernih običaja — ono je dakle nekulturno! Ali, već su prošla tri decenija, kako je naš najbolji poznavač sela i jedan između najoriginalnijih hrvatskih mislilaca, pokojni dr. Antun Radić iznio misao, da naše selo nije nekulturno, nego da ima d r u g u k u l t u r u, svoju zasebnu kulturu, koju je stvorio kroz vjekove narodni kolektiv — svoju umjetnost, etiku i socijalne nazore. Ta je posebna kulturna svijest kroz vijekove konzervativnom upornošću održala kroz bure stoljeća sve one atribute koji čine narod narodom, i ona je j e d i n a n a š a n a r o d n a k u l t u r a. Selo je bilo u dalekoj davnini, kad još nije bilo razlike između sela i grada, stvaralac i nosilac naše narodne kulturne individualnosti, a ono je još i danas njezin čuvar i stvaralac, dakle subjekt. Ta je kultura jedna i cjelovita i kao takova sposobna za samoodržanje naroda, dok građanstvo i svi oni, koji su se djelomice ili sasvim odalečili od svoje narodne kulture, danas su kulturno razdvojeni i rastrojeni, jer je i na području zapadne kulture nastala razrožnost, kulturni i socijalni haos: nestalo je jedinstvene ili barem dominantne ideologije, koja je do svjetskog rata, dok još nije velika industrija toliko preotela maha, pružala kakvu-takvu smirenost. Danas se individualističko-kapitalistički sistem razvio do paroksizma i svojom je bezobzirnošću prouzročio strašnu krizu, koju jednako osjećaju svi narodi, pa i državni organizam kao njihov eksponent. Taj je sistem kao džinovski polip svojim krakovima sve obuhvatio i nastojao, da sve podredi svojim interesima, štogod se dalo, ne pitajući, kuda to vodi. Time je stvorio reakciju i traženje drugih, skroz oprečnih ideologija, koje su u tim prilikama lako našle pristaša. Razvitku toga pretjeranog kapitalizma mnogo je pripomogla i nauka, koja, kako to dobro primjećuje Žarković »podupire procvat kapitalističke industrije, napredak kemije znači napredak ratnih grozota«*), a racionalizacija proizvodnje za život potrebnih materijalnih dobara, naročito famozna »tvorničke vrpca« — mjesto da koristi čovječanstvu, ona ga je počela upropašćivati stvarajući legije besposlenih. Evo, do čega je dovela zapadnjačka kultura i civilizacija, koja je uostalom već davno dala onoga, koji je izrekao najpogibeljniju misao po mir čovječanstva: da »Svrha opravdava sredstvo«, ili drugim riječima: »Sve je dopušteno, da postigneš cilj«. Ovo načelo, koje u teoriji svaki kulturni Evropljanin osuđuje, u praksi se vrlo često primijenjuje. U trgovačkom svijetu, na pr., mnogi se drže principa: Ako stičeš kapitale, ne brini se, što ćeš time opljačkati hiljade drugih, pa ma oni ne imali ni najpotrebnijega kruha i ruha. Takovih praktičara naći ćete dosta među ljudima, počevši od sitnoga seoskog trgovčića do velebankara evropskih financijskih metropola, a kulminiraju u Staviskome i Kruegeru. U svjetskoj politici postoji također kodeks pravde i međunarodni ugovori, ali ako se izvjesnim imperijalistima svidi tuđa zemlja, onda će ju osvojiti pod najlicemjernijim izlikama povrede kakova ugovora ili pod izlikom širenja civilizacije. Tako su nastali svjetski imperiji.

* A. H. Žarković: Načela socijalne pedagogije, Zagreb 1935

Zapadna se kultura u praksi izrodila i kao da je oglušila na sve apele velikih umova, koji vide u tome simptome njezine propasti. I dok jedni traže novu ideologiju i postavljaju nove vrednote za postignuće novih socijalnih odnosa, zašto da se ne obratimo k vlastitome narodu, koji je stvorio vlastitu narodnu kulturu s dubokim etičkim načelima, originalnom umjetnošću (ako se još i nije jednako manifestovala na svim područjima) i svoje nazore o socijalnim odnosima u ljudskoj zajednici, koji nisu ni kapitalistički ni marksistički, ali takovi, da u ljudskoj zajednici osiguravaju svakome čovjeku život dostojan čovjeka. Kulturno-socijalne vrednote našega sela i njegove samorodne kulture održale su naš narod u prošlosti, a one će ga održati i u budućnosti. I dok su »kr. i slobodni gradovi« i njihovi građani u prošlosti mirno trpjeli svemoć feudalaca, hrvatska su sela dala jedinstven pokret u historiji svoga vremena — »seljačku bunu« sa izrazitim, svijetlim likom Matije Gubca — pokret za slobodu i čovječanstva prava potlačenih kmetova.

(Siljedi)

IVAN KOZARČANIN (ZAGREB):

PREGLED OMLADINSKE KNJIŽEVNOSTI

Prividna konjunktura omladinske književnosti, koja je ojačala kod nas posljednjih nekoliko godina, dovela je do toga, da se u razmjerno vrlo kratkom vremenu pojavilo na našem književnom tržištu mnogo prijevoda iz stranih omladinskih literatura (naročito iz njemačke i ruske). Nesumnjivo je i izvan diskusije, da je i latentni interes za dječji (odnosno omladinski) teatar posljedica efekata te konjunkture, koja se i u novinstvu i u ostaloj štampi odrazila. Još lanjske godine bili su izlozi knjižara u jesen i ranu zimu zasuti knjigama za djecu. U našem društvu, koje se bazira na kapitalističkim principima, tj. točnije na principima liberalne demokracije, što se u stvari svodi na isto, književnost, kao prodajni artikl, nema druge vrijednosti za proizvađača i ne dolazi u obzir u drugom smislu, osim kao sredstvo za pravljenje dobrog posla (ukoliko je taj posao ikada bio dobar, u što se može sumnjati, s pravom). Budući da je, međutim, naša čitalačka publika malobrojna, a još postaje sve malobrojnija sticajem općih, ekonomskih i kulturnih prilika, koje idu sve na gore, razumije se da izdavač nastoji izdavati uglavnom i gotovo isključivo samo one knjige, koje bar pružaju nade

da će se rentirati. Vremena su oskudna i blijeda, ni jedan izdavač ne bavi se izdavanjem iz humanih razloga, da pomogne čovječanstvu, nego da živi od toga i da se eventualno obogati. Zbog toga su se tako iznenadno i u tolikoj mjeri pojavile tolike biblioteke i knjige za djecu, koje su ubrzo morale reducirati svoj rad, ili čak likvidirati. Oni, koji su ih pokretali, bili su zavarani izgledom na prosperitet. Međutim, omladinsku i dječju književnost stigla je sudbina književnosti i umjetnosti uopće, tj. tržište je bilo vrlo brzo zasićeno, knjiga je bilo odviše (žalosna činjenica), koja svjedoči o našoj socijalnoj i intelektualnoj mimikriji, a koja nosi svoj korijen u ekonomskoj bijedi i sve jačoj pauperizaciji srednjih staleža, koji su dosada još bar nekako živjeli), ležale su sterilno u izlozima i ormarima, pa je hitro nastupio slom. U našem društvu, kome je književnost potrebna kao kruh, koje još i danas obiluje sramotnim brojem analfabeta (a treba uvažiti, da analfabet nije samo onaj, koji ne zna čitati i pisati, nego još više svaki onaj, koji čitati i pisati zna, no ne služi se tim znanjem nikako, ili samo tako malo, da to nema nikakva efekta), koje književnost prosuđuje prema opremi i prema imenu pisca (poželjno je, odnosno potrebno, da ime pisca bude strano, makar i albansko), kome je knjiga luksuz i sredstvo da se utuče dosadno vrijeme, a ne organska potreba, koja plahovito navire iz nutrine čovjekove i ne da se ničim prigušiti, — potrebno je literaturu direktno narivavati, kao svaku drugu robu, po svim pravilima trgovačke vještine. Zato uspijevaju danas ona izdavalačka poduzeća, koja bezobzirno iskorištavaju reklamu, ne poznavajući drugih kontrola osim zakona gubitka i dobitka, služeći se sigurnom, pouzdanom taktikom pružanja publici onoga, što traži i želi. Istaknuto je već, da se broj čitalačke publike u posljednje vrijeme smanjio i sve više smanjuje, iako bi moralo biti obratno. Onaj broj čitalaca, koji još dolazi u obzir, pored sve privredne i financijalne bijede, rezultira se iz krugova srednjeg staleža, koji je dosada bio koliko, toliko privilegiran. Zbog toga se sva književnost, pa i omladinska, koja se ne može izdvojiti iz sklopa književnosti uopće, okreće sve očitije tom srednjem staležu, na koji još jedini može bar s djelomičnom sigurnošću računati kao na konzumenta. Najširi društveni slojevi, seljaštvo i radništvo, ne dolazi u obzir kod kupovanja knjiga, — zato se izdavači indigniramo okreću od njih i prepuštaju ih analfabetizmu. Teško je odgovoriti na pitanje, tko je tome najviše kriv i kako bi se

tome dalo doskočiti, jer je također dokazano i to, da je interes za književnost općenito slab i sve više slabi. Svakako bi trebalo pridobiti (na koji način, to ostaje otvoreni problem) za književnost seljaštvo i radništvo, koje pruža milijunski broj konzumenata, nasuprot građanskom staležu, koji može pružiti jedva nekoliko hiljada. Danas seljaštvo nema ni novina, ni listova, ni knjiga, osim nekoliko pobožnih brošura s propagandističkim sadržajem i istih takvih časopisa. S radništvom stoji stvar još gore. Što to, međutim, znači, naročito za seljačku i radničku djecu, koja baš ništa nemaju (jer sve, što se izdaje, ne izdaje se za njih, nego za građansku, ne gradsku, djecu), to može sebi lako svatko sam predstaviti, tko se samo malo bolje udubi u stvar i u navedene komponente. Jalovo i tužno ta djeca bivaju još za najranijih godina odbijena od knjiga, jer ako i dođu slučajno do njih, posredstvom sreće, ne nalaze u njima ništa, što bi bilo za njih. Razumljivo je i to, da ona taj negativni odnos prema književnosti, koji sačuvaju iz djetinjskih impresija, zadrže i u svom kasnijem životu. Tako dolazi do sve većeg antagonizma među dvije zasebne kulture: seljačkom (koja je autohtona) i građanskom (koja je nakalupljena na seljačku i protivna njoj, jer je pretežno urbanistička). No osim antagonizma među kulturama dolazi i do, što je mnogo opasnije i presudnije, antagonizma i jaza među slojevima i među klasama. A to je već jedno drugo pitanje i u ovom slučaju digresija.

Naša omladinska književnost nije u novo doba doživjela preporod, niti se ono odrazilo u njoj suvremenim stremljenjima i naporima, da se ostvari nešto novo i još nepoznato. Ona ide utrtim stazama, ne uzimajući u obzir, što time gubi i kuda to vodi, predratne književnosti za djecu, eventualno je na mjestima produbljuje i korigira artistički, humanija je i nešto življa, no uglavnom se ipak ne odvaja od nje, nego je podražava i u tehnici i u metodi. Moderne pedagoške i psihološke reforme djelovale su u izvjesnom smislu na nju, no bez dubljeg efekta, jer je to djelovanje bilo i u najboljem slučaju samo kalamljenje na stari korijen, dakle slabo efikasno i bezbolno kao socijalna satira. Svrha je književnosti u svakom slučaju uvijek pretežno u analizi. Analiza je ono, što joj daje ozbiljnost i kulturno značenje, a od toga je nikako ne može izuzeti činjenica, da je namijenjena djeci. Postoje nesumnjivo neke ograde, koje limitiraju ono, što je napisano za omladinu, od onoga, što nije za nju, kao što je različita ona književnost, koja je za građansku

klasu, od one, kojoj je svrha prići seljaštvu, no u svakom slučaju analiza dolazi na prvo mjesto i tvori okosnicu umjetničkog djela, oko koje se sve grupira. Postoji jedna velika zabluda i laž, koja je udomaćena i koja se lansira u vezi s omladinskom književnošću, naime, da ne postoji stvarno, kao zasebni organizam, književnost za omladinu, nego da je svaka ona knjiga, koja objektivno umjetnički vrijedi, već samim tim što je umjetnina, dobra i za djecu. Na taj bi način (kad bi se to zaista apliciralo na književnost i kad bi se to uzelo kao točna mjera) najveći svjetski pisci postali preko noći antitalenti i šarlatani, koji su uspjeli čudesnom igrom slučaja narinuti književnoj kritici i historiji svoj ugled. Nesumnjivo je, da su omladinskoj književnosti isto tako potrebni strogo literarni kvaliteti, kao i uzgojni, čak oni prvi u većini. Isto je tako nesumnjivo, da svako pravo umjetničko djelo, pisano za omladinu, ima i mora imati i objektivnu umjetničku vrijednost. Literatura prolazi u svom razvitku nekoliko faza, koje sve uplivišu na njezin definitivni izgled. Ona ih apsorbira i baštini od njih izvjesne ekspresivne i psihološke odlike, pomoću kojih kasnije svladava i nove faze i preudešava ih prema konačnom cilju. Kako je već rečeno, knjiga za djecu mora imati neke svoje specijalne odlike, no naša dječja književnost zadovoljava se još uvijek onima, koje su joj služile za uzor još prije trideset, četrdeset godina. Novo je doba izbacilo svoje nove parole i nove ciljeve, koji se ne mogu realizirati, ako sve društvene sile ne surađuju zajednički. Kad naša dječja književnost pokušava da ne sluša zov vremena, u kom živi, ona postaje anahronizam. Njezina je organska potreba da se saživi sa epohom, kroz koju se mukotrpno gura, ako ne će da izgubi svaku vrijednost. Otuda nesumnjivo potječe i činjenica, da je naša publika (u ovom slučaju omladina) s oduševljenjem primila omladinske romane Ericha Kästnera (»Emil i detektivi«, »Tonček i Točkica« i »Hrabri razred profesora Justusa«), iako to inače nije ni izdaleka tako veliki pisac, kao neki, koji su prevedeni prije njega (O. Wilde i Andersen), a koji nisu doživjeli ni u polovicu takav uspjeh. Kästner je suvremen, živ, gibak i ustreptao. Sve ono, o čemu on piše, djeca dnevno susreću i doživljuju. On im pruža dovoljno materijala za fantastične komponente, a te nikada nisu banalne i otrcane, kao što je to slučaj inače. Filmska tehnika i efektnost njegove radnje još više približuje njegove romane filmu, nesumnjivo najaktivnijem Kästnerovom učitelju. To su sve detalji naoko, a

u stvari vrlo značajni, jer se samo na njima (ili u vezi s njima) bazira uspjeh jedne knjige. Kad Kästner piše: »Pred hotelom se rastajemo, jer Eduard (tj. tele) ne stanuje u hotelu, nego iza ugla kod nekoga seljaka«, onda je njegov stil zaista duhovit, u plemenitom značenju te riječi. No za tu svrhu potrebna je i posebna kultura i obrazovanje, uz talenat, koji je svojstven samo njemu. Baš to je odgonetka, zašto nije uspjela blijeda kopija Kästnerova stila i načina izražavanja našim piscima, koji su pokušali da joj podraže (Mato Lovrak, a donekle i Đuro Vilović). Kästner je književnik jednog velikog evropskog naroda, koji imade bujnu, bogatu literaturu, originalnu i prevedenu, more književnih i umjetničkih teorija i obilje modernističkih ekskluzivnosti, koje su Kästnera sve pomalo izgrađivale i davale mu svoj pečat, a našem književniku ne stoji ni deseti dio tih »izvora« (ako je podesan taj izraz za ovu svrhu?) na raspolaganju.

Da se ne ostavi ništa po strani i neiskorišćeno, nego da se vodi u evidenciji sve, što je bitno, potrebno je uzeti u obzir i činjenice, da djeca jako vole vašarske romane, koji su još uvijek, uza sve pokušaje i sav trud, koji je uložen u nastojanje, da se njihov utjecaj paralizira, njihovo najmilije štivo. Koliko za njih više vrijedi novinski kriminalni roman u stripovima od možda i vrlo dobre dječje knjige, uočit će svatko, tko ih samo čas bude motrio, kad čitaju. Opet tu važnu ulogu igra film (i vašarski romani, a pogotovo romani u slikama, koji su rađeni sasvim u tehnici crtanog filma, koji je dao i dragocjenih umjetničkih djela, privlače svojom brzinom, kojom se događaji redaju, a koja je najznačajnija kod filmske umjetnosti), ali i ono primitivno, avanturističko, što buja u djeci, još ne izvitopereno i ne prigušeno odgojem i osjećajem odgovornosti prema društvu. Djeca su konkvistadori i osvajači novih krajeva, svaka njihova riječ miriše na pustolovinu, noć je zato stvorena, da zrači iz sebe tajanstvene opasnosti, koje daju životu svrhu. Djeca su u nomadskom stadiju čovječanstva, kad su naši pređi praćkama ubijali divlje životinje i s kamenim noževima skakali jelenima na hrptenjače. Nemogućnosti postaju za njih mogućnosti, oni još ne poznaju gradacije i dužnosti. Ovo doba, u kome smo sada, rano ih suočava sa životom. To konfrotiranje je bolno i grubo, ali i ne bez izvjesne vrijednosti kao pouka. Sovjetska literatura o besprizornima (uz film »Put u život«, nesumnjivo jedan od najboljih filmova, koji postoje, za omladinu isto tako) iznosi jedan novi dječji život, koji se za-

počinje poratnim godinama, život bijedan i strahovit, no u isto vrijeme i stihijski velik u svojoj britkoj, robustnoj neomeđenosti, koja se valja poput goleme rijeke. Prevedena Pantelejevljeva pripovijetka »Sat«, naročito je ilustrativan primjer tog novog kreativnog stadija u književnosti za omladinu, koji je uspio bez nametljivosti spojiti uzgojno s literarnim (da ne bude na uštrb ni prvoga, ni drugoga) u harmoničnu cjelinu, da konačno dade lik punog, zaokruženog umjetničkog djela. Iz te književnosti (koju nesumnjivo moramo, tražeći uzor, staviti pred Kästnera) izbija društvena kritika, analiza socijalnih odnosa, koji su okrutni prema nezaštićenima i bijednima. U punom obujmu ta je književnost od općečovječanske vrijednosti, jer se stigmatizacija i martirij djeteta daje kao simptom križnog puta čitavog čovječanstva. Besprizorni postaje čovjek, život i pedagogija »odgaja« (iako joj je svrha odgajati, ipak treba naročito istaknuti, kao karakteristično, da u Pantelejevljevoj noveli, koja je tipični obrazac sovjetske književnosti ovog genrea, pedagogija odgaja), a ne kroti i ne uzapćuje tamnički. Postoji cijeli niz nakladnih poduzeća, koja se bave izdavanjem omladinskih knjiga, samo je njihov rad u posljednje vrijeme oslabio. Uz starija (Hrvatski pedagoškoknjiževni zbor, Škola i dom, knjižara S. Kugli i Z. i V. Vasić, uz ostale), koja su se pretežno bavila izdavanjem knjiga starijeg tipa, niklo je posljednjih godina nekoliko novih, većinom kao podružnica ostalog izdavalačkog rada dotičnih poduzeća (Binoza, Minerva, Nolit, Zabavna biblioteka, Knjižnica dobre djece i dr.), a koja su uglavnom nastojala dati novu omladinsku književnost. Stagnacija u obje grupe i dekadencija nije nastupila kao posljedica opće umjetničke dekadencije, nego zbog naših jalovih, tužnih, nesređenih, općekulturnih prilika, koje koče svaki razvoj i progres. Izdanje Molnarovih »Junaka Pavlove ulice«, klasičnog Loftingovog »Doktora Dolittlea«, Stevensonovog »Zlatnog otoka«, Twainovih »Pustolovina maloga Tome«, Andersena i Selme Lagerlöff, ili izdanje Cvrtiline »Ivanjske noći«, kao jednog od najuspjelijih djela naše poslijeratne omladinske književnosti, značajno je kao kulturni događaj u svakom pogledu. Među tim različitim edicijama ima knjiga, čija će vrijednost ostati trajna. Što znače omladinske pjesme i pripovijetke Vladimira Nazora, artistički na visini najboljih omladinskih svjetskih pisaca, to ovdje nije potrebno naročito isticati.

Pogrešno je mišljenje, da djeca ne žele knjiga. Njega su

demantirali i još će ga demantirati milijuni slučajeva, koji se redaju iz dana u dan. Prerano sazrela i prerano zagledana u život, ona ga doduše vrlo često perhoresciraju, no već su se tako tijesno srasla s njim, da ih ništa ne bi moglo odvojiti od njega. Njima život treba i ona ga traže. Razumije se, da im je tuđa književnost, koja pokušava učiniti od njih ono, što ona nisu, ako su već kada i bila. Svako doba ima svoje specijalne odlike, koje ga odvajaju od drugih sličnih u historiji, koja se ne ponavlja, jer je njezin spiritus movens progres (a ukoliko se ukaže izvjesna sličnost između pojedinih kompariranih epoha, onda je to zaista samo sličnost, u jezgri beznačajna i prividna), a ovo se odlikuje posvemašnjom pauperizacijom i generalnom bijedom. U njemu smo svi mi pomalo djeca, svi strepimo od sutra i ne znamo, kad će se i kako će se iz teških perturbacija i lomova, kojima prisustvujemo i u kojima sudjelujemo, roditi lice novog čovječanstva i novog društva, plemenitijeg i sazdanog na pravičnijim, poštenijim principima. Isto je tako netočna i smiješna krilatica, udomaćena u našoj štampi, da je za djecu najteže pisati. Nesumnjivo, da onaj, koji piše za djecu, mora biti književni talenat i mora posjedovati izvjesni kapital književne erudicije i invencije, uz poznavanje pedagogije i psihologije, no generalizirati i odlaziti u ekstrem, pa zato davati dječjoj književnosti prvo i najznačajnije mjesto, paradoksalno je i besmisleno. Svaka književnost i svaka umjetnost uopće mora odigrati svoju determiniranu funkciju u životu. Razumije se, da je funkcija omladinske književnosti važna, no ona mora nastojati, da obuhvati široki narodni kolektiv, prići i osvojiti seljačku i radničku djecu, dati im sadržaj, u kome će ona osjetiti lepršavu vibraciju vlastitog života. Da nekome nešta bude blisko, mora tangirati njega. Ako se postavi dilema, treba li omladinska književnost i dalje nastojati da oduševi onu publiku, s kojom sada raspolaže, ili treba da privuče (makar i pod cijenu, da ovu sadašnju izgubi, što se međutim ne može desiti, jer se manjina uvijek ravna prema većini, koja postavlja direktive) onu širu, mnogobrojniju i zahvalniju, od koje će sutra biti sastavljeno naše novo društvo, jasno je, da će druga točka pobijediti. Artistički, pedagoški napor naših istaknutijih omladinskih pisaca (B. Toni, Z. Špoljar, N. Pavić, J. Cvrtila i dr.) još nije direktno upravljen prema tome smjeru, iako blago gravitira k njemu, ali nema sumnje da će uskoro definitivno ustaliti pravac samo tim smjerom. Seljačko-radnički kolektiv, omladinski

i dječji, traži sve hučnije to skretanje, koje ne znači ni zavijanje na lijevo, ni zavijanje na desno, nego konačno pronalaženje pravog puta koji je dosada bio zavit u maglu. Osciliranje između obala neodlučnosti za određeni program i traženja novih izražajnih mogućnosti mora konačno dovesti do opredjeljivanja, a rezultat sistematskog rada u pravoj liniji s programom i plemenitim tendencijama daje punu satisfakciju trudu, koji je u rad uložen. No to već odvodi u postavljanje teza i antiteza, što nije bila namjera ovoga osvrta.

DUŠAN VUJNOVIĆ (GRUBIŠNO POLJE):

PEDAGOŠKI FRAGMENTI

Šiba i disciplina

Ruso veli da je priroda iz osnove dobra
Možemo li se u tom s njim složiti?

U uzgajanju postoji historija šibe, (ali i njena histerija); ona je vezana za staru i najstariju školu slušanja sa cijelim onim ropskim duhom.

Već vrlo rano vidimo bunu teoretičara proti nje, ali ona nije dugo vremena htjela da napusti poziciju, — pa još se drži grčevito u rukama pedagoških staraca. Već stari Montenj oštro udara proti nje, kao i protiv duha školskog rada. U njegovo vrijeme prakticirala se ona i u koležima. On veli: »Kakov je to način buđenja volje za lekcijom ovim bojazljivim i nježnim dušama prutom naoružane ruke?« »O koliko bi njihovi razredi bili pristojniji kad bi se okitili cvijećem i lišćem, a ne krvavim stabljikama. Gdje je dječja korist, tu neka bude i njihova zabava i radost. Ja bih da izbije radost i veselost, da procvate Flora i zavladaju Gracije. Treba zasladiti spasonosna jela i zagaditi ona koje su mu škodljiva.«

Spencer zahtjeva prirodne kazne.

Koliko se popravlja disciplina sa šibom?

*

Ruso hoće da se djetetu ništa ne zapovijeda.

Zar uistinu ne bi bio krajnji ideal svakog rada da se djetetu ne zapovijeda, nego da se dovede do toga te samo uvidi da je nešto krivo učinilo, pa se na temelju toga svog vlastitog uvjerenja popravi? Tu ne bi bile potrebne šibe.

Ali opet takova vrst discipline mora da bude u skladu s drugim uzgojnim faktorima, okolinom, roditeljima; inače je mnogo toga uzalud. Pred kakav je samo posao stavljen učitelj koji dobije od roditelja razmaženo i samovoljno dijete, itd.

Danas već nije potrebno govoriti protiv šibe. To se nalazi u svakom pedagoškom udžbeniku. Ali ako ona možda ne vlada u školi, vlada u njoj zato često mračno raspoloženje; malo sunca ima u razredu — kao da je tu čas prije carevala šiba. Mjesto šibe često dolazi tmuran temperamenat učiteljev, pa onda kakova druga kazna koja ponizuje čovjeka u učeniku, sistem notesa, bilježenje u Dnevnik za kakove god malenkosti, grožnja, vika, neslane šale i izrugivanje.

*

Jedan je postulat nove škole: U njoj mora da vlada vedrina i radosno raspoloženje. Traži se jedno veliko razumijevanje dječje prirode. Ako se nađe nešto uistinu otrovnog, a što se dade izliječiti jednom nekompliciranim metodom, ili makar jednim spontanim gnjevom učitelja — opet samo čovjeka, koji živi s djecom kao njihov stariji drug, onda se ne treba stiditi svoga gnjeva, jer neće biti primljen kao gnjev autoriteta, već prijatelja; on će biti tumač istih osjećaja cijele školske zajednice, i njihove osude bojaće se i uzročnik incidenta, ako u njemu nije abnormalno umro svaki takov osjećaj. Razred je socijalna zajednica svoje vrsti; ona zajednički osjeća, zajednički se gnjevi. Solidarnost u toj zajednici ima svoje granice, i ona često instinktivno od sebe tura ono što joj ne prija. Učitelj ne smije biti ni pod zajednicom, ni nad tom zajednicom; on mora da osjeća, gnjevi se i radi zajedno s njom i samo će tako njegov rad biti pun pozitivnih rezultata, — bez šibe i drugih kazni.

Sunce i vedro nebo neka bude nad zajednicom koja je obično manje kriva, nego što se to misli. Vedro raspoloženje mnogo puta uspješno liječi.

Problemi su, dabome, različiti prema vrstama škola, starosti djece i koječeg drugog. Vrlo su teški problemi discipline u doba puberteta.

Disciplinu će najbolje održati sam rad, blagotvorna aktivnost, i u tom smislu nestaće mnogi zastarjeli metodi, nestaće šibe i druge kazne.

Đentil ne može da odvoji disciplinu od nastave. Disciplina kao nešto posebno ne postoji, ne postoji izvan nauke. Razvijanjem interesa, razvijanjem kontakta između učitelja i učenika nestaće toga pojma: uspjeh u nauci znači da postoji i disciplina.

Individualna i kolektivna obuka

Još se često raspravljaju pitanja individualne i kolektivne obuke, ma da se to dvoje u životu teško rastavlja: svaki čovjek dolazi pod utjecaj nekog pojedinca i društva, društveni se odgoj ne može nikako rastaviti od individualnog, a kod najindividualnijeg odgoja cilj je društven. Drugo je to u užem značenju. Postoji individualno obučavanje, ali kod bogatih ljudi, magnata, članova kraljevske kuće; postoji neka individualna obuka u porodicama, ali u školi danas već nigdje za široke mase ne postoji to pitanje. Emil je imao jednog učitelja. To ne znači ništa drugo nego: On je mogao imati jednog učitelja. Zato se Rusoove misli, u koliko se odnose na kolektivno obučavanje, teže mogu primjenjivati. Može li se uzganjaniku dati jednog učitelja? Nova škola na najboljem je putu da to izvrši i pitanje riješi: ona učenika sve više oslobođava od onog strogog autoriteta, učitelja; ona mu daje veću samostalnost (Dalton plan metoda najveći je pokušaj takove vrsti), učenik postaje sam svoj učitelj i svaki učenik dobiva jednog uzgajatelja: sebe u radu. Po Rusou je uzgajatelj samo čuvar svog učenika od utjecaja izvan prirode — rad je čuvar od svih štetnih utjecaja. Svi se slažu da uspjeh zavisi od interesa za nastavu — rad probuđuje interes. Kad je tu interes, svaki je učenik dobio dobrog vodiča u smislu individualne obuke, a jer je učenik u društvenoj i školskoj zajednici koja radi i oduševljava se istim načinom za neku plemenitu i korisnu stvar — koju će sugerirati i učitelj, u čemu je njegova velika uloga — prima i sve dobre strane toga kolektivnoga obučavanja.

»Čovjeka shvaćamo samo onda, ako s njime sučuvstvujemo, ako njegova uzbuđenja u sebi doživljujemo; mi shvaćamo samo kroz ljubav«. *W. Dilthey*

*

»Glavno je da djecu volimo i da se umijemo zadupsti u njihov duševni život. Respektiraj dušu djeteta! Misli na buduću generaciju!« *T. G. Masaryk*

Dr. FRANJO H. MANDIĆ (ZAGREB):

DVA IZLETA

Izlet na Susjedgrad

Na tom će izletu upoznati djeca ruševine staroga Susjedgrada, koji je u seljačkoj buni igrao važnu ulogu, te će biti izvor i priprava za istorijsku jedinku: »Seljačka buna«, ili »Muška puntarija«, ili »Matija Gubec«.

Izletu se pridružuju roditelji da zajednički djeluju na uzgoj dom i škola. Polazimo sa Samoborskog kooldvora u 14 sati 15 minuta u posebnom vagonu uz popust. Djeca su obijesna, pjevaju, prave primjedbe kod pojedinih stanica, naročito kod Stenjevca, gdje je bolnica za umobolne.

Prolazimo tvornicu cementa u kojoj se marljivo radi. Na stanici vidimo mnogo natovarenih vagona sa cementom. Brzo smo u mjestu Podsusedu. Gledamo školu i Dječji dom. Penjemo se uz brdo. Na po puta stanemo i pokažemo djeci dolje Savu. Tumačimo im kako se ovdje počinje Medvednica dizati i na Sljemenu dostiže svoj vrhunac da se kod Lipe i Goršćice opet spušta. Pratimo okom zagorsku prugu koja ispod brda skreće u Zagorje, a »Samoborac«, uskotračna željeznica, kreće na zapad. Djeca uz put beru ljubice kojih ovdje mnogo ima, naročito bijelih. Na vrhu strše zidine nekoć tvrdog Susjedgrada. Pođemo puteljkom između šikara i grmlja do najviše tačke odakle je divan izgled na Savsku doilnu. Vide se Samoborske Gore i Okić. Vidimo malu lokomotivu kako izbacuje dim i vuče uske vagone Samoborske željeznice. Gledamo kako Sava vijuga, kako je mjestimice naslagala šljunak i time sebi zatrpala put koji uslijed toga neprestano mijenja. Tumačimo djeci da to nije bilo uvijek tako, nego da je za rimskog vremena ovdje bila luka. Dalje im tumačimo kako je Susjedgrad vrlo star, a dobio je valjda svoje ime po tom što je sagrađen u susjedstvu Samobora. Na tom vrhu gospodario je nad prometom koji se obavljao na cesti i na Savi. Grad se dijelio na dva dijela: na stariji gornji i kasnije zidano predgrađe, a bio je opasan čvrstim zidovima, kulama i jarkom, koji se još vidi. Preko jarka bio je most koji se mogao dizati i spuštati. (Nacrtamo zidine i jarak u naše bilježnice).

Grad je promijenio mnogo gospodara koji su bili tuđinci, i to ili Nijemci ili Madžari, pače znao je imati i dva gospodara. Tako je poslije pogibije kod Sigeta polovica imanja pripadala

zetu Nikole Šubića Zrinskoga, Franji Tahiju, koji je tu polovicu kupio od Batorija, a drugu polovinu držala je kao baštinica rodica Batorijeva Uršula Hening sa kćerima. Kako se Tahi bez znanja i volje Uršuline uvukao u posjed i kako je bio nadut, surov, okrutan, gramzljiv, te tlačio i mučio seljake otimajući im njihovu svojinu, nije bilo teško Stjepanu Gregorijancu, zetu Uršulinu, pobuniti seljake protiv Tahija. Ovi se dignu na obranu svojih ljudskih prava pod vođom Matijem Gupcem. Njima se pridružiše i drugi seljaci ne samo iz cijeloga Zagorja, nego i oni iz Slovenije. Tako je nastala seljačka buna protiv gospode. Seljaci su, nažalost, bili potučeni od gospodske vojske, uhvaćeni i na grozan način mučeni i ubijeni. (Zapišemo). Grad je kasnije ipak od seljaka zapaljen i uništen. Poslije, kad su nastala mirnija vremena, naselili su se seljaci ispod grada, i tako je postalo lijepo mjesto Podsused kamo Zagrepčani rado idu na izlet.

Pogledamo još jednom gole zidine, koje su obrasle šikarjem, fotografiramo ih i spuštamo se do kapelice sv. Martina. Priča se da je u jednoj špilji živio sv. Martin kao pustinjak, gdje su kasnije cisterciti sagradili tu kapelicu.[1]) Zagorci ga smatraju zaštinikom svojih vinograda, zato i pjevaju

»Došel je došel sv. Mihal,
Grozdje je zrelo, jar ga bum bral.
Gda pak bu došel sveti Martin,
on ga bu krstil, ja ga bum pil« —

Pođemo do zdenca u mjestu, izgrabimo hladne vode te se osvježimo. Pogledamo još mlin koji tjera potok »Dolje«. Založimo, zabilježimo to u bilježnice. Čekamo voz i pjevajući stižemo veselo u Zagreb.

Izlet u Stubicu

Za bolje upoznavanje mjesta gdje je bila seljačka buna i za dopunu našega znanja o Zagorju, poduzeli smo izlet u Stubicu. I tom izletu pridružili su se mnogi roditelji tako da nas je s djecom bilo 56. Dobivši potreban vagon, ukrcasmo se (25 juna 1933) u 7 sati 50 minuta i veselo krenemo prema zapadu. Promatramo Medvednicu kako se prema zapadu naglo spušta i kod Podsuseda dotiče Save. Brzo smo pod ostacima staroga Susjedgrada. Gole zidine strše. Potsjetimo djecu kako prolazi

[1] Gušić Branimir: Medvednica, Zagreb 1924.

slava i sjaj i najmoćnijih porodica. Naš voz kreće dalje. Prelazimo rijeku Krapinu, i eto nas u Zaprešiću. Djeca pjevaju i šale se. Vozimo se uz rijeku Krapinu prema sjeveru. Voda je bistra, plitka, pa tu i tamo vidimo koju ribicu. Odmičemo se od Medvednice i približujemo Kosteljskoj Gori. Sve je zeleno, polja su obrađena i rodna. Djeca rastvaraju svoje uprtnjače, vade jela i slasno zalažu. Vidimo kako se uz Medvednicu nešto niže nanizalo Prigorje, načičkano šumama, poljima i vinogradima. Dolazimo u Zabok, a od nas se odvaja voz za Krapinu i Rogašku Slatinu, a naš voz kreće prema istoku. Prelazimo preko Krapinčice pa Krapine, i eto nas u Oroslavlju. Već smo izdaleka vidjeli visoke dimnjake, vedike zgrade Prpićeve tvornice sukna i roleta. U dvorcu, u kojem su negda vladali grofovi Oršići, gdje su u divnom parku šetale grofice u rokoko-u, gledajući u jezero kako se praćakaju zlatne ribice, tamo danas tutnje i bruje strojevi, tke se platno i na stotine marljivih ruku zaslužuje svoj svagdanji hljeb. Naš »Zagorac« vozi nas dalje do Stubičkih Toplica kamo stižemo u 9 sati. Izlazimo, poredamo se po četvero i polazimo cestom prema Dol. Stubici.[2]) Za pola sata hoda eto nas u mjestu. Tumačimo djeci da je Donja Stubica već u davnini bila naseljena, a pripadala je sa cijelom okolicom porodici Ača. Posljednja, Dora, udala se za Heninga, i tako dođe taj posjed u ruke toj porodici, a kako je već poznato, kupio je Tahi jednu polovicu i bio zbog svoga okrutnog postupka uzrok seljačkoj buni.

Ulazimo u crkvu Sv. Trojstva. Misa je upravo završila. Pogledamo je iznutra. Kažemo djeci da je vrlo stara, oko 600 godina. Lijevo od oltara je kamena ploča na kojoj je uklesan lik Franje Tahija u oklopu. Kad je crkva puna svijeta, onda se od silne vlage ploča znoji, a narod veli da se Tahi, koji je tu pokopan, od muke znoji, jer je toliko zla učinio seljacima. Izlazimo i pred crkvom se fotografiramo. Onda skrenemo na jednu bujnu livadu i pod krošnjatim orahom sjednemo, odmaramo se i slasno založimo. Zabilježimo sve što smo vidjeli u svoju bilježnicu, crtamo i označimo što nam treba i dogovaramo se za dalji put. Gospođe su umorne, nekoje bi se htjele kupati, i stoga se jedna skupina vraća u Stubičke Toplice. Drugi razgledamo Dol. Stubicu, sresko načelstvo i trg, gdje su

[2] Bolje je odvesti se ravno do Gornje Stubice i vraćati se prema Toplicama.

nekoje lijepe kuće. Sve je čisto, a vrtovi lijepo obrađeni. Narod marljiv i prijazan. Polazimo dalje prema Gornjoj Stubici. Put je tvrd, jer idemo cestom. Na brežuljku s lijeve strane, već izvan mjesta, lijepa kapelica. Za čudo ih u ovoj okolici ima više. Na desno gusta šuma, malo podalje dvorac generala Heneberga. Za tri četvrt sata mi smo u mjestu u kojem je živio Matija Gubec. Na brežuljku je crkva sv. Jurja, stara oko 700 godina. Izvana je već sva od temelja do krova popucana, te je obručem spojena. To je ili od starosti i potresa, ili što se tlo spustilo. Krov tornja je drvenim daščicama pokriven, koje su već vrlo trošne. Ulazimo. Trošne stijene su odozgo do dolje popucane, a žbuka je otpala.

Pred crkvom je golema granata lipa. Predivno miriši, a puna je marljivih pčela. Seljaci vele da je tu lipu zasadio Matija Gubec, voda seljačke bune, i pod njom držao zbor i dogovor kako da se oslobode ugnjetača i nepravedne gospode. Nažalost je pao, i jedne nedjelje 1573 godine za bana grofa Draškovića okrunjen usijanom krunom, a onda raščetvoren. Danas, poslije 360 godina, također jedne nedjelje, ban u m. dr. Josip Šilović posjećuje mjesto Matije Gupca i pod njegovom lipom u krugu djece Šumske narodne škole odaje s njom počast seljačkom mučeniku. Nestalo je okrutnih velikaša koji su ugnjetavali siromašne kmetove. Poput marljivih pčelica obrađuje seljak svoju zemlju i sprema uspjeve u svoj dom na kojem je on gospodar. Otkinuli smo jednu grančicu punu mirisnih cvjetova lipe za uspomenu. Slikamo se pod njom. Pohodimo školu i učitelje. U spomenici nije, nažalost, ništa napisano o tragičnoj prošlosti seljačke bune. Djeca se napiju vode. Sjedamo u travu, odmaramo se i zabilježimo sve što smo saznali i vidjeli u svoje bilježnice.

Na drugom brijegu je dvor u kojem je također škola. Ali taj dvor nije onaj Tahijev. Toga su seljaci u drugoj buni popalili i uništili, a od njegovih razvalina sazidan je dvor Golubovac.

Vraćamo se opet natrag do Stubičkih Toplica. Uz put vidimo na stanici Gor. Stubice naš voz. Saša zna da je to naša lokomotiva, jer je zapamtio broj. Već je podne, sunce peče, vruće je, ali mi idemo brzim korakom i stižemo u pol 2 sata u Toplice.

Razmotrimo kraj gdje se prije 360 godina završila seljačka tragedija. Tu kod crkvice Sv. Petra potučena je bila Gupčeva

vojska, a on uhvaćen. Ulazimo u kupalište, operemo se, založimo i zabilježimo sve što treba u teku. Razgledamo kupalište. Tumačimo djeci da je to već davno poznato vrelo. Toplina mu je 58,7° C, a vrijedi kao kupka protiv reume. Ima u sebi sumpora, a voda se pije i s vinom. Kupke su moderno uređene, a i vani u rijeci je slobodno kupanje. Iz kupališne zgrade, koja leži u lijepom perivoju, pruža se prekrasan vidik na veliki dio Zagorja.

Nekoji su roditelji sjeli za sto gdje jedu i na svoj se način zabavljaju, drugi su polegli u vrtu na livadi ispod granatog drveća u hladu i spavaju. Djeca se kupaju, loptaju, ljuljaju. Naši skauti Fučići, Orlići, Balogovi razapeli su šator, kuhaju pred njim kavu i nude nas njome. U igranju i veselju prolazi popodne, pa se u pol 7 spremamo natrag. Kako smo prerano došli na stanicu, djeca beru kupine, režu šaš, fotografiraju se pojedinačno i po skupovima. Saša sluša polegnut na tračnicama da li dolazi voz. Sasvim je uprljao svoje bijele hlače i zamazao lice pa izgleda kao dimnjačar. Nikica je pao pa mu kaplje krv iz nosa, a koljena je na kamenu tučencu natukao. Naši liječnici koji su s nama, dr. Bauer i dr. Permaper, brzo su ga umirili, oprali smo ga malo vodom, ranice namazali jodom, i opet je sve bilo dobro. Došao je voz. Do Zaboka još smo se nekako dobro i vozili, ali kako je nedjelja, ima mnogo izletnika i radnika koji se vraćaju u Zagreb. Moramo stajati natisnuti. Ali i to se vrijeme ispuni pjevanjem, šalom i doskočicama. Oko 9 i pol sati dolazimo u Zagreb gdje nas na stanici dočekaju roditelji djece veseli što su im se njihovi mali vratili čili i zdravi.

ANKETA O DJEČJOJ KNJIZI

Igre i drugove u igri bira dijete samo, ali u izboru lektire treba da i uzgajatelj ima odlučnu riječ, jer je loša knjiga — loš drug, i prema tomu loš uzgajatelj. Piscima dječjih knjiga i uzgajateljima mladeži stavljamo ova pitanja:

1. Koje su smjernice, po Vašem mišljenju, najvažnije kod pisanja i prosuđivanja vrijednosti dječjih knjiga?

2. a) Koji je oblik i sadržaj najpodesniji za djecu u stanovitoj dobi?

b) Kakovo stanovište zauzimate u pitanju: bajka-pripovijetka sa sadržajem iz realnog života, i zašto?

Odgovore ćemo iznijeti u slijedećim svescima »S. š.«

VRBNIČE NAD MOREM

Za dječačka ili djevojačka grla harmonizovao Zlatko Špoljar

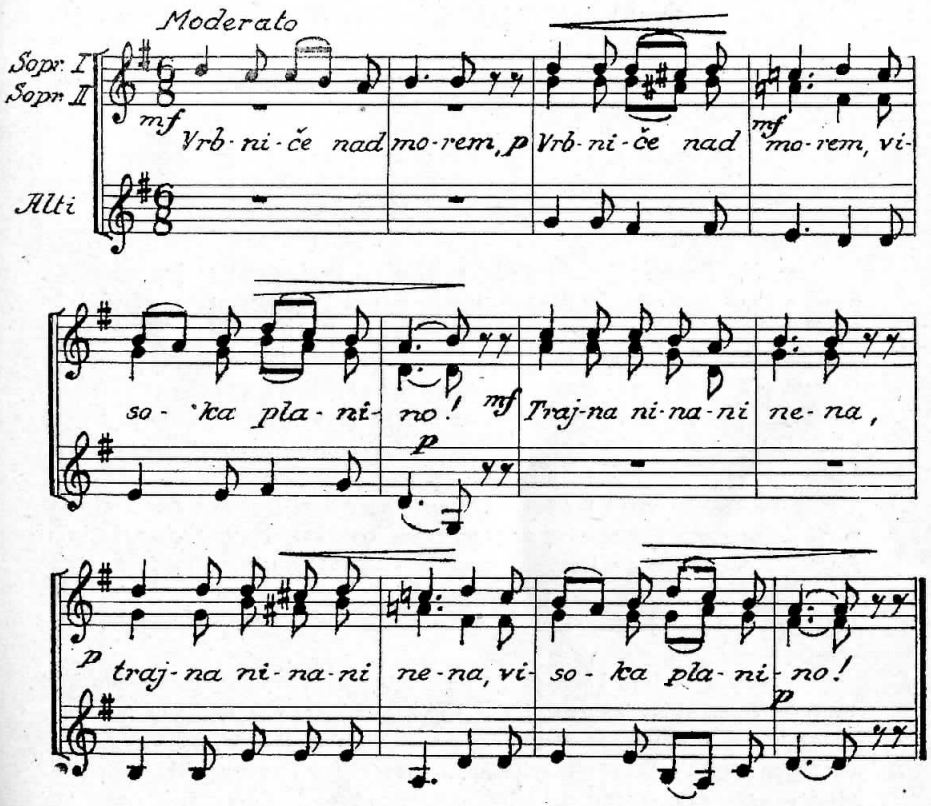

U tebi se goje po izbor djevojke. Trajna ninani nena . . .
Jedna drugoj veli: Stan' malo, sestrice,
Da mi donesemo te hladne vodice,
Da mi zalijemo te naše ružice:
Lijepu mažuranu i sitan bosiljak.

Narodna pjesma

Ovu narodnu pjesmu mogu pjevati zajednički učenici III, IV, i eventualno, učenici više narodne škole. Kod pjevanja troglasnih*) pjesama dobro je, ako svaki glas učimo odijeljeno, tako da drugi ne čuju glavnu melodiju; inače se lako desi, da drugi soprani ili alti zapjevaju glavnu melodiju (možda i za

---

* Po novom Nast. programu može se u IV razredu pjevati u 3, a i u 4 glasa.

oktavu niže) i prijeđu u unisono ili ekvisono pjevanje. Kod učenja pjeva se srednjom jačinom glasa (mf), a niansira se onda, kad učenici dobro nauče svoje dionice, ali na pravilan ritam treba odmah ispočetka dobro paziti; kad se pogreška uvriježi, teško ju je iskorijeniti.

Ako bi altima bio ton »g« u 6. taktu predubok, mogu ga zapjevati u oktavi, t. j. »g_1«.

II. OCJENE I PRIKAZI

A. H. Žarković: »Načela socijalne pedagogije (na temelju nauke Dra Antuna Radića«), izišlo u nakladi Binoze — Svjetski pisci, Zagreb kao knjiga II »Socijalne biblioteke«. Predgovor napisao Dr Božidar Murgić.

Pisac u uvodu svoje brošure konstatira: »Međutim, kako znamo, stara je gradska kultura danas u potpunom rasulu i previranju, počelo je mučno doba rađanja novog društva i nove kulture.*)

I zaista tu nam konstataciju evidentira i savremena stvarnost u bezbroj primjera na svakom koraku. Razne depresije u životu pojedinaca, u životu naroda, a i čitavoga svijeta, postale su tako obične pojave, ma da pod svojim plaštom kriju mnogo tragike i bola. Svaki korak u budućnost dokazuje nam, da se

*) Možda bi bilo bolje da se kaže »uvođenje autohtone narodne kulture« u sva područja javnoga života. Kultura, o kojoj piše Žarković, ne treba da se istom rodi, nego ona već od pradavnih vremena postoji i ona je do danas očuvana kod našega seljačkoga naroda. Tzv. »gradska kultura« nije ništa drugo nego »zapadna kultura«, koja je počela prodirati k nama već za vladanja hrvatskih kraljeva (na pr. Petar Krešimir IV. prvi je uveo na svome dvoru zapadnjačke germansko-romanske običaje i nazive za svoje dvoranike, itd.). Činjenica je da je selo bilo od pamtivijeka ne samo čuvar naše samorodne narodne kulture (običaja, pjesme, nošnje, društvenog života — zadruga!, itd), nego i čuvar našega nacionaliteta, jer su plemići, svećenici i drugi privilegovani staleži — uz manje iznimke — već u srednjem vijeku primali sve više elemenata tuđe kulture, pa i sam jezik (latinski!), a jezik je prvi znak nacionaliteta. Paradoksno je, ali je neoboriva činjenica, da je tadanja nepremostiva distanca između »zemaljske gospode« i »kmetova« — pomogla očuvati našem narodu njegov nacionalitet. Iznimku čine one plemenske župe gdje su plemići bili zapravo samo slobodni seljaci (na pr. u Turopolju); oni se nisu u svom domaćem životu odalečili od svojih kulturnih tradicija, ako se i jest mjestimice i kod njih opažala tendenca odnarodivanja (barem u teoriji, na pr. neshvatljiva njihova pomoć ugušivanja Gubčeve bune za čovječanska prava seljaka i kasniji sukob Turopoljaca s »narodnjacima« za »varmeđijskih restauracija«), svakako pod utjecajem feudalaca, njihove »plemenite braće«. (Op. urednika).

oko nas budi novo doba — doba sa drugim perspektivama na sve što nas okružuje. I u tom rađanju novoga, a nestajanju starog, savremena stvarnost traži i kod nas novu orijentaciju. A ta nova orijentacija jest: prema narodu i njegovu selu. U narodu i njegovu selu biće i jest, da se slikovito izrazim, epicentar nove kulture, koja treba da prožme našu školu.

Zato su i pogledi onih koje zabrinjuje današnji život uprte k tome narodu i njegovu selu. Ali ne smije se raditi kao dosad. Potrebna je preorientacija nazora.

U čemu je razlika tih nazora sa do sada vodećim? U čemu je bit te nove misije? U čemu je ključ za stvaranje te nove orijentacije u životu naroda i svijeta? — To su pitanja koja se spontano javljaju. Odgovor na njih daje pisac »Načela socijalne pedagogije«.

Isti se tim pitanjima bavi kroz dulji niz godina, a proučavao je njihovo rješenje kod Čeha i Danaca. Zato i je njegova radnja veoma interesantna, pogotovo kad je jedinstvena ove vrste kod nas.

On je svoja »Načela« izradio na nauci Dra Antuna Radića, napose na njegovoj »Osnovi« i raspravi »Narod«,**) gdje Dr A. Radić vidovito već pred 30 godina skreće pažnju na rasulo gradske kulture i na ono, čemu smo danas i mi svjedoci.

Time daje A. H. Žarković kao socijolog sela i satisfakciju za ondašnja neshvaćanja toga prvoga našeg socijologa.

Radnja je razdijeljena u dva opsežnija poglavlja.

U I. poglavlju obrađuje teoriju kulture kao temelj socijalne pedagogije. Ističe, kako su do sada bili kulturni idoli inteligencije Beč, München, Paris. To su bila priznata vrela kulture, dok sa činjenicom da je kultura kolektivna tvorevina narodne zajednice, nije se računalo. Na to je skrenuo pažnju istom život koji je dokazao da je kultura socijalna i za svaki narod sa drugim zadacima. U našem narodu prema tome treba da dominira seljačka kultura. Ta »seljačka kultura« — kaže Žarković — »neka bude glavna smjernica našoj filozofiji, našoj nauci, našoj umjetnosti, našoj školi.«

Ali ta kultura treba da bude spontana, a ne narinuta kao u nekim autokratskim državama. Neka se javi spontano kao što se spontano javila i velika demokratska ideja na selu (seljačke bune) kao protuakcija na sredovječni feudalizam.

U II. dijelu govori o socijalno-pedagoškoj metodi. Govori o obrazovanju uopće, a onda napose o narodnom obrazovanju, koje treba da bude intenzivno (duboko), a ne ekstenzivno (površno) kao do svjetskog rata. Toj intenzivnoj metodi domovina je malena Danska (začetnik učitelj Kristen Kold). Pravac toga novog narodnog obrazovanja može biti ili neutralan ili tenden-

**) Štampano u Zbornicima »Jugoslavenske akademije« 1897 i 1898. godine.

ciozan, ali najbolji je sinteza obiju pravaca, t. zv. autonomni pravac.

Pisac iznosi sisteme narodnog obrazovanja koji mogu biti romanski — autoritativni (državno školstvo), germanski — privatno individualne inicijative i slavenski — zadružni sistem.

Nas se tiče specijalno ovaj treći sistem pomoću kojeg bi se trebalo socijalno organizirati naša kultura, naša nauka, književnost, umjetnost, odgoj, školstvo. Jednom riječi: sve što se okreće oko te naše seljačke kulture trebalo bi se pomoću ovoga sistema organizirati i poći onim putem kojim idu Visoke pučke škole u Danskoj, Radničke visoke škole u Engleskoj, Socijalne čete u Francuskoj, Učevne zajednice u Švedskoj. Te sve narodne ustanove provejava duh bratstva i opće narodne kulture, a taj duh vodi sreći i izlasku iz ovoga socijalnog kaosa. Na kraju iznosi misli o organizaciji narodnog obrazovanja.

Eto, tim i takvim problemima bavi se pisac »Načela socijalne pedagogije« u svoj informativnoj brošuri obuhvativši zbijeno i ukratko, ali i jasno, shvatljivo i pregledno sve ono što zanima gotovo svakog intelegenta koji živi na selu i promatra iz neposredne blizine narodni život.

Ovim prikazom želio sam svratiti pažnju čitatelja »Savremene škole« na ovo djelce koje je toliko aktuelno za nas narodne učitelje, za nas koji živimo s tim narodom, koji prisluškujemo bilu toga sela, u kojem je, kako rekoh, epicentar nove — bolje narodne budućnosti. **Mato Božičević**

P r i m j e d b a u r e d n i š t v a. Donijeli smo kratak prikaz ove interesantne knjige, a možda ćemo se na neka poglavlja još i posebno osvrnuti.

Dr. Vladimir J. Spasić: Stara i nova škola. Psihološko-pedagoški osnovi i njihova principijelna karakteristika i razlika. (»Biblioteka naše nove škole« br. 4). Cijena 5 d. Naručuje se kod autora, Beograd, Deligradska 40.

O novoj školi i o njezinim idejnim osnovima mnogo se danas piše (Dr. Stj. Matičević, Mate Demarin, u »Savr. školi«, A. Defrančeski u »Učitelju«, i dr., a prije njih opsežna studija S. Ljubunčića), nakon toga što je nova škola postala činjenicom, preko koje se više ne može prijeći osmjehom kao da je to stvar neke pedagoške — mode! Dr. V. Spasić bio je među prvim pobornicima za reformu tradicionalne škole, među prvim pokretačima nove škole i novoga načina rada u nas. Napisao je već prije tri knjige sa svrhom da se osvijetli pokret za reformu dosadanje nastave i uzgoja, i sad izlazi s četvrtom knjižicom, kratkom, ali instruktivnom. Odmah u početku izlaže shematski principe nove škole i uzgoja i upozorava da nova škola ne pretstavlja neki šablonizirani tip, već traži nastavnike (i neposredne pretpostavljene, gdje još, nažalost, sam pokret mnogo zapinje, premda nedavno naređenje Ministarstva prosvjete svjedoči da i najviša prosvjetna vlast traži novi duh u

nastavi i uzgoju), prožete novim pedagoškim duhom koji će umjeti da pravilno vode »duhovni i tjelesni razvoj povjerene im djece«. Zatim iznosi lapidarno razliku između tradicionalne i nove škole i uzgoja, i upravo tim povlačenjem paralela — kao nekim stavljanjem vrijednosti na vagu — postaje čitaocu jasno, što se zapravo hoće i u čemu je predominantna vrijednost novoga. Upravo poradi svoje kratkoće i sažetosti ovaj će Spasićev rad dobro poslužiti učiteljima koji još kolebaju između dva shvatanja, koji još novu školu posmatraju s nekom skepsom.

Z. Špoljar

Dr. Nikola Sučić: Spolni život, spolne bolesti i higijena braka. Broširana knjiga stoji Din 35.—, uvezana u platno Din 50.—. Otprema: »Obnova«; nakladno d. d., Zagreb, Masarykova 28.

To je naslov knjige, koju je napisao zagrebački liječnik dr. Nikola Sučić. U njoj su obrađene sve faze spolnoga života, na vrlo razumljiv i plastičan način. Autor je obradio knjigu u glavnom za inteligentne i školovane lajike — nestručnjake. U njoj je rečeno sve unutar granica etike. Tu je poglavlje o spolnom životu i njenom bujanju kod djece i dječaka u doba puberteta, zatim o onom kod odraslih muškaraca i žena. Možda nigdje nije biološki dio žene u tako kratkoj, preglednoj i za lajika vrlo razumljivoj formi obrađen, kao baš u knjizi dr. Sučića. Najbitnija seksualna pitanja prikazana su i ilustrovana mnogim ne samo lijepim, nego i takovim slikama, kakovih ne nalazimo niti u stranoj literaturi.

Spolni život i svi njegovi porivi i krikovi u svim svojim nijansama bolesnim i zdravim odlično su obrađeni. Autor je naročitu brigu posvetio psihološkoj strani svojeg sadržaja, što je i razumljivo, jer je on pisac poznate knjige »Bolesti živaca i duše«, koju je pohvalila cjelokupna štampa, rektorat univerzitete u Insbrucku, te Ministarstvo Narodnog Zdravlja. Sa ne manje mara i takta obrađena su i u knjizi »Spolni život, spolne bolesti i higijena braka« sva zamršena pitanja biološkog i seksualnog života, koja moraju da zanimaju ne samo svaku ženu, svaku djevojku, majku i odgojiteljicu, nego i pedagoge, kao stupove i pionire narodne prosvjete i glavne odgojitelje mladeži.

Tu će naći svaki pedagog zorno i sa slikama ilustrovanu nadopunu medicinske i svoje opće naobrazbe. Pored toga obrađena su sva osjetljiva pitanja spolno-nagonskog života, od samog začeća, rođenja, pak puberteta do braka, bračnih zapreka, te svih nesuglasica i njihovih uzroka.

Ova će knjiga svakom dobro doći, naročito pedagozima, koji moraju da uzgajaju duh naše mladeži, da čeliče njihove karaktere u jednoj dobi, u kojoj se oni počimaju formirati.

Da je knjiga dr. Sučića izašla kod kojeg velikog naroda, doživjela bi ne dva — već dvadeset izdanja. I vanjski je oblik

knjige dolično i solidno ukrašen, te ne zaostaje za svojim biranim sadržajem.

Knjigu dr. Sučića morali bi da pročitaju svi, koji se bave odgojem mladeži, jer knjiga imade ne samo pedagošku, nego i veliku moralnu vrijednost, a osobito u današnje doba brzih odluka i moralne dekadencije, koje mogu u neznanju da dovode do sudbonosnih posljedica.

Knjiga dra Sučića bit će svakomu putokazom i očuvati ga od mnogih zlih utjecaja. Ona je zato od neophodne važnosti za sve slojeve naobraženih članova ljudstva. **Dr. Ignacije Trgovac**

Dr. Stanko Deželić: Nauka o trgovini, trgovačko zakonodavstvo i nauka o državi. Za stručne produžne (šegrtske), dvorazredne trgovačke i jednogodišnje stručne škole.

Primili smo ovu knjigu s popratnicom, iz koje vadimo ovo: »U nastojanju da i Hrvatski pedagoško-književni zbor dade svoj obol pridizanju našeg privrednog čovjeka, odlučio je da izda jedan od najpotrebnijih i najvažnijih udžbenika za stručne produžne škole iz pera odličnog i priznatog stručnjaka dra Stanka Deželića, profesora i honorarnog nastavnika stručnih produžnih škola. To je »Nauka o trgovini, trgovačko zakonodavstvo i nauka o državi (s poslovnim i zanatskim zakonodavstvom)«.

Autor je izradio ovu knjigu po navedenom novom planu i programu i dobio odobrenje gospodina Ministra trgovine i industrije (br. 37509-I od 25-X-1935) da se može upotrebljavati kao udžbenik privatnog izdanja. Kako je u stručnim produžnim školama u obrađenoj građi ove knjige sadržan i program dvorazrednih trgovačkih i jednogodišnjih stručnih škola, to je ona odobrena odlukom istoga gospodina Ministra od 19-V-1935 br. 18808 N i kao udžbenik tih škola.

Ovo djelo dobro će doći i onima koji polažu pomoćnički i majstorski ispit. Ono će biti od velike koristi i samostalnim privrednicima svih struka kao savjetnik u poslovnim i zakonodavnim pitanjima.

Udžbenik obuhvaća 250 strana i stoji 32 dinara. Kod većih narudžbi knjižarski rabat. Narudžbe prima Hrvatski pedagoško-književni zbor, a može se naručiti i preko knjižara.«

Upraviteljima šegrtskih škola knjigu toplo preporučamo. Ako i jest preopsežna za učenike pomenutih škola, spretan će učitelj znati što da iz nje izvadi.

Izdanja Hrvatskog pedagoškoknjiževnog zbora. Kao svoja redovna ovogodišnja izdanja izdao je Hrvatski pedagoškoknjiževni zbor za Božić tri zbirke pripovijedaka za djecu (Bogumil Toni, »Po stazama djetinjstva«, Joso Rukavina, »Petrova gora« i Ivo Herer, »Prve priče«). Nastavljajući sa svojim edicijama iz godine u godinu, Zbor je dosada izdao preko stotinu omladinskih knjiga, među kojima ima i djela znatne umjetničke vrijednosti. Njegov izdavalački rad nije limitiran na jednu određenu

vrstu književnih radova (iako posljednjih nekoliko godina ne izdaje pjesme, zbog konjunkture pripovijedaka, odnosno, mnogo točnije, zbog toga, jer se danas, u doba gotovo potpunog nehata za književnost, pripovijetke koliko, toliko ipak traže), nije tjesnogrudan i nije sasvim nesuvremen. To znači, da je zbor stalno, ako ne sasvim točno, a ono bar približno, osjećao puls vremena, zaostajući doduše za njim pomalo, čemu je uzrok njegova konzervativnost, ali ne duljeći to zaostajanje. Svoju više pedagošku, nego književnu zadaću on je s gledišta stare psihologije i pedagogije i s gledišta općeg ljudskog morala, koji traži da knjige poučavaju djecu i prave ih boljima, vršio savjesno i nije nikada odstupao od svojih temeljnih smjernica. Ima u Zborovu radu nešta slično protjecanju velikih, tihih, tromih voda, koje se nikada ne razlijevaju preko obala, koje hrane vodenim žilama sipku, pješčanu zemlju daleko oko sebe, koje su bogate ribama i koje sporo, monotono gone mlinska kola. One ne čine štete ljudima, koji žive u njihovoj blizini, nego im naprotiv pomažu da dođu do svagdašnjeg komada kruha. Ali zato ljudi nemaju od njih ni sve one koristi, koje bi mogli imati, kad bi energija vodena bila racionalnije eksploatirana. Po vodama ne plove remorkeri ni putnički brodovi, tišina po vrbicima uz njih ne prolama se od piska brodskih sirena, putnici ne šeću po palubama, dok parobrodi promiču kroz zlatna i zelena žitna polja. Vode su trome i polumrtve, one žive i sve oko njih živi onako, kako se živjelo pred stoljeća i tisućljeća. U borbi današnjice, koja traži nove mogućnosti crpljenja hrane iz zemlje, Zbor se priklanja plugu, slamnatom kućnom krovu i primitivnoj tehnici obrađivanja tla, a odbija traktor, motorne sijalice i elektrifikaciju. Zbor je konzervativan, iako nije tjesnogrudan i intrasigentan, to nije potrebno naročito dokazivati. Novo ga doba uglavnom mimoilazi, tek od časa do časa dodiruje ga svojim bodrim, zahuktalim dahom, od čega se Zbor strese, kao od dodira hladne, vlažne ruke. Nova psihologija, poslije psihoanalize i individualne psihologije, poslije Adlera i Adlerovih učenika, koji, bez obzira na sve negativne kritike, koje je doživio njihov rad, znače nov datum u psihologiji i nauci uopće, nije se odrazila u Zborovim izdanjima za omladinu. Ta izdanja idu starim kolotečinama poučavanja i davanja dobrih primjera. Mjesto da traže nove putove i nove izražajne mogućnosti, što pretstavlja nesumnjivo mnogo veći napor i povlači za sobom veću odgovornost, ona radije sigurno kroče već utrtim nogostupima i kolotečinama književnika iz prošlosti, koji su prvi postavili principe za efikasno djelovanje omladinske knjige, principe, koji ostaju neprikosnoveni. Tim nije rečeno, da se Zbor ogradio kineskim zidom od svega, što je novo i suvremeno. On samo ne će sam da aktivno učestvuje u društvenim perturbacijama, kojima smo suvremenici. On pruža ruku, ali je odmah i nepovjerljivo povlači, čim konstatira da takva suradnja iziskuje od njega pre-

velike žrtve. To je važno uočiti, kad se prelazi na podrobniju analizu Zborovih književnih i pedagoških intencija.

Sve tri ovogodišnje Zborove knjige zasijecaju najvećim dijelom u stvarni život. Ono, što je rečeno u nekoliko prošlih rečenica generalno, moglo bi se sada aplicirati (negdje s više, negdje s manje uspjeha) na ove tri knjige pojedinačno. Umjetničke kvalitete B. Tonija su dobro poznate i izvan diskusije. Njegova dječja, prozirna i zvonka, lirika ocijenjena je već mnogo puta s različitih stajališta i u različitim listovima, no uvijek samo pozitivno. Pripovijetke, koje su sabrane u ovoj knjizi, nose simbolički naslov »Po stazama djetinjstva«, koji je i poetski vrlo uspio. One su uopće više male, ritmične, melodiozne pjesme u prozi, nego prava proza. Njihovo tretiranje života tipično je poetsko. Sve je u njima sažeto, ljupko, blago i puno muzike. Rečenice su kratke i kombinirane na način stihova. One obrađuju uglavnom fragmente. Tonijeva analiza života također nije kritička, nego pjesnička i emotivna. Dokaz su dvije vrlo tople i pune poezije pripovijetke (»Ptičar« i »Okrutni vozar«), kojima bi se i jednoj i drugoj moglo prigovoriti da su, braneći životinje, nepravedne prema ljudima. One obje imaju puno odgojnih komponenata, koje djeluju vrlo upečatljivo (djeca se zauzimaju za zarobljene ptice pjevice i za konje, koje kočijaš nemilosrdno mlati, pojava u gradu nerijetka i djeci dobro poznata, djeca nastupaju kolektivno da oslobode ptice i spriječe daljnje mučenje konja), obje su umjetnički dotjerane i pune iskrenih, dirljivih evokacija, koje osvajaju. No kod toga dolazi odmah i drugo pitanje, možda čak značajnije od ovoga prvoga: lovi li ptičar ptice, koje mu nesumnjivo nisu ništa krive, od pakosti i pokvarena srca, ili zato, što mu je to jedini način da prehrani sebe (a možda i još koga drugoga, osim sebe)? Bije li kočijaš konje zato, što ih mrzi, ili zato, što i njega netko tako bije, kao on konje, samo za njega nikakva djeca ne traže intervencije kod žandara i predsjednika općine? To nisu tako bezazlene stvari, jer se na taj način može dotjerati do paradoksa, da se pusti čovjeka skapati za volju ptica, ili da se, braneći životinje, postupa tim okrutnije s čovjekom. Konačno, kod djece ipak (naročito u ovo hladno, mračno doba, kad je čovjek čovjeku krvnik i satrap) treba više buditi ljubav prema čvjeku, nego prema životinjama, jer su dobro poznati slučajevi samoživih, egoističnih, bogatih ljudi, koji se kupaju u suzama, ako im prolaznik stane psu na nogu, a puštaju čovjeka da skapa od gladi pred njihovim vratima, i još zovu žandara, da ga otjera. Nesumnjivo je, da su Tonijeve intencije humane i plemenite. Najbolja pripovijetka u knjizi je »Baco«, koja je mali umjetnički događaj. Treba dati djeci u ruke ovu knjigu toplo, s ljubavlju pisanih pripovijedaka, u kojima se mnogo govori o sirotinji. Treba je dati tim više, što se u životu pripovijetke ne svršavaju ovako kao kod B. Tonija, nego mnogo bolnije i krvavije (»Hroma djevojčica«, »U službi«,

»Badnjak maloga Jožeka« i dr.). Inače je knjiga jedna zaokružena cjelina, pisana virtuozno. Načinom pisanja i čovječanskom ljubavlju ona potsjeća na jednog velikog omladinskog pjesnika, Andersena, što joj svakako nije minus.

»Petrova Gora« Jose Rukavine sva je u dinamici povratka zemlji (teza, koju je oživjelo najnovije književno strujanje, poslije jednog, dosta sterilnog perioda t. zv. socijalne književnosti po narudžbi, ali koja je stara kao i književnost sama i uvijek aktuelna), za koji pledriraju dvije najuspjelije pripovijetke u knjizi, prva i posljednja (»Petrova Gora« i »Na pustom kućištu«). Rukavina je dosada napisao mnogo omladinskih pripovijedaka i pjesama. Isto je tako zapažen i njegov prevodilački rad. »Petrova Gora« ne spada u onu vrst knjiga za djecu, o kojoj se piše po esejima i raspravama o dječjoj književnosti. Ona je namijenjena isto tako odraslima kao i djeci, čak neke pripovijetke (»Čarolije« i »Neprilika« naročito) i nisu za djecu, nego samo za odrasle. Stil Rukavinin, tamo gdje je najplastičniji, potsjeća na ličke literarne evokacije Mile Budaka (»Pod gorom« i »Opanci dida Vidurine«), no možda to dolazi otuda, što oba pisca raščlanjuju dosta slične sujete. Rukavinin je jezik sočan i svjež, pogotovo u opisima šumske divljine i povratka na djedovinu, koja čeka na određenoga sina, da se vrati k njoj, zemlji, koja je jedina i vječna. Inače u »Čarolijama« ima mnogo uspjelog humora, a u »Vaćunu« socijalnog osjećanja. Potrebne su samo neke manje važne korekture pogrešaka, u koje Rukavina zapada (kao u »Petrovoj Gori« slučaj s okrutnim poduzetnikom Foktom, koga su radnici ubili zbog nečovječnosti, gdje se Rukavina obara na strance eksploatatore, kao da mi nemamo još gorih eksploatatora domaćih sinova). Isto je tako nerazumljivo, zašto Rukavina naziva posljednjeg hrvatskog kralja Petra, koji je poginuo u borbi za samostalnost svoje države na Gvozdu, Petrom Svačićem, kad je dobro poznato, da Petar nije bio iz porodice Svačića (prije rođak isto tako nesretnog hrv. kralja Slavca, koga su zarobili Normani). I naslovna slika na Rukavininoj knjizi je pogrešna, jer u jedanaestom stoljeću, kad se zbila pogibija Petra »Svačića«, još nije bio poznat sadašnji hrvatski grb sa grimiznim i srebrnim kockama, pa prema tome »Svačić«, ranjen, nije mogao pasti na njega, kad ga još nije ni bilo. Inače je »Petrova Gora« uspjela knjiga. Poezija pomlađivanja u zemlji i vječnog izvora blagostanja i života u zemlji svježa je, elementarna i stihijski plastična. Iza čitanja knjige ostaje dojam velike šume i izorane ledine, koja se puši u studenom, maglenom jutru, — uz manje važan dojam, da materijal nije sasvim svladan.

Ivo Herer je novo ime u našoj omladinskoj književnosti. Njegove »Prve priče« sadrže šest kratkih pripovijedaka za djecu, od kojih su prve četiri vrlo uspjele, a naročito prva (»Priča iz Zoološkog vrta«). U »Biseru« ima snažno ocrtane simbolike sretnog ljudskog života bez dragocjenosti, u slobod-

noj prirodi, koju ništa ne truje, iako pripovijetka inače podražava poznatu Puškinovu baladu o ribaru i zlatnoj ribici, koja je ispjevana prema ruskim narodnim pripovijetkama. Herer piše okretno i virtuozno (»Kukavica je iskočila iz svoje kućice na zidnom satu, a onda je zakukala šest puta jasno i glasno«). Njegov je stil vrlo bliz dječjem shvaćanju akcije i dječjem izražavanju, kojemu se približava u neposrednosti i konciznosti. I u »Okrutnom caru« i u »Škrcu« ima mnogo dobrih stranica i vrlo živo pisanih odlomaka, koji vibriraju brzinom, samo je šteta (uzevši u obzir, da je autor pravi prozaist, koji zna pisati), što se autor rado služi kompozicijom bajke, koja daje cijeloj zbirci blagi ton arhaičnosti. Tako je »Ledeno srce« gotovo nesocijalno i neodgojno (kad jedan kralj provaljuje u zemlju drugoga samo zato, što mu taj drugi nije htio oženiti kćer), a da i ne govorimo o nelogičnostima, koje nisu rijetke. Svakako je knjiga uspjela i pozitivna, iako dr. Herer misli (ako zaista misli?), da je tamnica samo za zločince (»Božićna priča«). U njoj ima prštave vedrine i životne zbiljnosti, naročito u prvoj priči, koja je bliza Ewaldu i Kiplingu.

Izdanja Hrvatskog pedagoškoknjiževnog zbora, o kojima je ovdje govor, štampana su dosta nekorektno, s mnogo štamparskih i gramatičkih pogrešaka, koje su se mogle izbjeći. Isto je tako oprema dosta neugledna, ilustracije slabe i neizrazite, bez života. S istim troškom mogle su knjige biti mnogo bolje i ukusnije opremljene. Ovako sadržaj knjiga daleko nadilazi njihovu opremu, što je, u svakom slučaju, ipak bolje, nego kad bi bilo obratno.

Ivo Kozarčanin

O Minervinoj ediciji »Nova pedagogija«. O vrijednosti ovakovih monografija, koje izlaze u jednom kratkom vremenskom razmaku jedna iza druge i obrađuju važna pitanja pedagogije, ne treba ni govoriti. One su mnogo više kadre, radi svoje cjelovitosti i sistematičnosti, da djeluju na pedagoška naziranja, da odgajaju, da uče, negoli što to mogu pedagoški časopisi. Oblik ovoga izdanja, radi svoje kratkoće, u današnjem brzom vremenu jest također jedan plus (kao što i jedan stanoviti manjak). Kod ovakovih izdanja traži se jedan stalan plan, stalan pedagoški smjer, jedna misao vodilja da mogu postići željeni maksimum uspjeha. Je li se ovdje može govoriti o stalnom planu? U prospektu o tom izdanju obećano je da će se obrađivati praktična pedagogija, ali dok Vera Stein-Ehrlich iznosi slike iz prakse, dr. Marijan Tkalčić u brošuri »Pedagogija i tehnika učenja« dao je jako apstraktan uvod o vrijednostima. O dosljednosti, dakle, ne može se govoriti. Uopće se nije znalo tko je urednik toga izdanja, kojem smjeru pripada, te je izgledalo da uopće nema urednika u strogom smislu riječi, nego da je jedan Minervin prokurista, držeći se prosperiteta svoga poduzeća, prema

općem kurzu u literaturi dao štampati ove brošure. Minerva nije na koncu neki Pedagoško-književni zbor, već posve merkantilno poduzeće koje danas iskorišćuje konjunkturu ljevičarske literature, ali ipak s nekim oprezom da ne izgubi i svoje čitače sa desnice, i čim se vidjelo da izdavanje pedagoških radova ne donosi koristi, ono se obustavilo. U ovoj ediciji, iako se tu govorilo o individualnoj pedagogiji, o sovjetskim školama itd., ipak nije bio jasno određen smjer kao Jankovićevoj biblioteci »Budućnost«.

Vera Stein-Ehrlich, donedavno nepoznata u našoj pedagoškoj literaturi, dala je u ovoj biblioteci sama tri sveske, i u sva tri tretiraju se praktična pitanja s kraćim teoretskim uvodom; sve ove radnje imadu veliku prednost: napisane su na temelju duljeg studiranja prakse, osjeća se u njima realnost, živ primjer koji uvijek najbolje djeluje. Mi mo imali dobro napisanih djela, ali malo je koji spis bio sastavljen na samom vrelu prakse, svuda se previše osjetila lektira i onda kad ne bi bila na poljednjoj stranici napisana upotrebljena literatura. Stein-Ehrlichova studirala je na vrelu, i njeni primjeri, iako su dosta kratki i fragmentarni, uspjeli su da zainteresuju; šta više: prisiljavaju da se izvedu, sugestivni su u vrlo velikoj mjeri. Ako štampa sve naumljene radove, dobiće se jedan dobar pregled moderne pedagoške prakse iz najboljih evropskih škola.

U prvoj svesci »Kolektivni rad u savremenoj školi« prikazala je rad berlinske škole po projekt-metodi davši prije kratak pregled modernih pedagoških naziranja, kao što je i dobro opisala mentalitet Berlinčana te duh sredine u kojem se djeca kreću. Primjeri su iz osnovne i srednje škole, i to iz jedne uzorne nove škole, jednog uspješnog eksperimenta kojeg su Hitlerovci zaustavili na temelju svog novog pogleda na svijet.

U svesci »Metoda Montesori u školi« osjeća se da simpatije autoričine nisu mnogo na strani tog individualističkog sistema, iako je nastojala da i ovdje objektivno na primjerima prikaže praksu. U prvom redu tu je metoda za zabavišta.

Trebalo bi i kod nas proširiti zabavišta i u njima uvesti modernije metode. I tu će ova knjižica dati potrebne sugestije.

Montesorijeva metoda u osnovnoj školi ima danas vrlo ozbiljnog takmaca u kolektivnoj projekt-metodi i metodi individualnih phihologa, koju je također prikazala u trećoj brošuri »Individualna psihologija u školskoj praksi« te tako u glavnom prikazala tri važna metodička pravca savremene škole, no ipak u ovoj posljednjoj svesci vrlo se malo zadržala na samoj praksi (samo jedan primjer iz razrednog dogovora).

U sva tri djelca autorica je gradivo podala jasno i pregledno. Vidjela je teoriju na samom djelu. Ništa više ne otvara oči nego praksa, ona prikazuje dobre i slabe strane jedne pedagoške teorije, i tu je gdjekad slaba strana mnogih naših pedagoških pisaca: ne stvaraju svoja teoretska djela na praksi, ne

obaziru se često na najobičnije činjenice realnog života, na sve momente kulturnog i ekonomskog stanja jednog naroda u stanovitom historijskom času. Bez tih se momenata danas ne može zamisliti nijedna teorija, a najmanje pedagoška koja ima čisto konkretnu zadaću, tako živ pod sve podvrgnut predmet svoga istraživanja i svoje primjene: dijete. Sve je to, dabome, vezano i sa jednim drugim uzrokom. Te uzorne škole moraju se pregledavati u stranoj zemlji, što je pedagoškim radnicima jako teško radi slabog materijalnog stanja i potrebnog vremena. Otsustva i štipendije teško se dobivaju. Za teorije koje su došle izvana k nama, ili su možda ponikle među nama, osim u Beogradu (i ta tek u nastajanju) nemamo uzorne, pokusne škole da teorija pokaže vrijednost u praksi. Kao i u tim nekim bečkim školama, gdje se provode u praksu postulati individualne psihologije i drugih smjerova, moglo bi i kod nas nekoliko škola, držeći se općeg i propisanog nastavnog programa, pokusati koje nove metode po našim najboljim nastavnicima uz nadzor poznatih pedagoga. Mi takovih nastavnika i pedagoga imamo.

U sovjetskoj školi napisao je dr. Stevan Pataki referat (kako ga on sam naziva), no budući da nije tu školu proučavao na vrelu, već na temelju literature, to je bez sumnje slaba strana ove radnje, ali govoriti o školskom sistemu, o pedagoškim nastojanjima cijele jedne i velike zemlje na tih 60 stranica teksta Minervnog izdanja, to je svakako i vrlo teško, te to sve daje samo utisak nacrta za jednu veću radnju.

Dr. Marijan Tkalčić u svojoj radnji »Pedagogija i tehnika učenja« u početku govori o postanku općeg interesa za pedagoška pitanja nastala na zapadu, otkud se pedagoški pokret širi i do nas, o odnosu generacija starih i mladih. Kada dolazi do filozofskog fundiranja ove svoje kratke sinteze na temelju goleme literature, počeo je govoriti o vrijednostima na način suh, težak i nerazumljiv, a što je glavno i za ovu čisto teoretsku tezu nepotreban. (Na pr. »Cijelost se objavljuje vremenom, a vrijeme cjelošću, smisao je energije da se objavljuje, da poprima razne konkretne oblike, razna konkretna značenja. Konkretna značenja su, prema tome, određena cijelošću, cijelost ih izgrađuje, strukturira — izvan cijelosti nema ni specijalnih konkretnosti«. Na strani 15: »Kozmos vrijednosti je polarno solidaran, to će reći da se o vrijednostima samim aktualiziranjem javljaju uporedo: i tendencija za energitičnom cijelošću i tendencija za zasebnom gotovošću i održanjem. I vrijeme, kojim se vrijednosti aktualiziraju, isto je sebi »polarno solidarno«, jer se i tu javlja tendencija za aktivnošću cijelosti i tendencija za mirovanjem pojedinosti« itd. do kraja 24 strane). A ova su izdanja određena i širokoj publici.

Kod nas se već u pedagogiji osjeća stilska dekadansa, mjesto jasnoće sve veća zamršenost, stil se počinje nametati mjesto sadržaja, on je često samo nov način kazivanja staroga.

U svom drugom dijelu radnje, kad govori o mišljenju, Herbartu, dispozicijama, interesima, pažnji, shvaćanju, govori mnogo stvarnije i jasnije. Zalaže se za intimnu saradnju između nastavnika i učenika, za učeničke referate itd. Glavna poanta ove radnje je: samostalno samoobrazovanje.

Posljednji svezak ove biblioteke »Uzgojni domovi i nastava u prirodi« od našeg poznatog pedagoškog radnika dr. Franje Higy-Mandića, dobar je, iako kao sve ove stvari nešto kratak pregled ovih ustanova. Vrlo je dobro što je pisac na početku dao kratak pregled svih važnijih pedagoških struja i škola kako bi poslije toga čitalac lakše shvatio i uzgojne domove i nastavu u prirodi. Nastava u prirodi, kako se provodi u Zagrebu i drugdje, samo je okvir za bilo koji pedagoški smjer, no kako je sam princip učenja u prirodi moderan — ne što se tiče ideje koja se već vrlo rano porodila — to se i sam sistem rada približava ili vrši samo po modernim metodama.

Od sviju modernih stvari najmanje se u našoj pedagoškoj literaturi govorilo i pisalo o uzgojnim domovima i nastavi u prirodi, pa pogotovo radi toga otskače vrijednost ove knjige.

Dušan Vujnović

III. SITNE VIJESTI

Reforma školstva u Jugoslaviji. Ministar prosvjete najavio je reformu svega školstva u Jugoslaviji. Učitelji treba da postanu pioniri narodne prosvjete i ništa ih ne smije odvajati od škole. Uzdržavanje osnovnih škola treba da se postavi na drugu osnovku, kako bi moglo uspješno funkcionirati. Uopće, sve škole bi se morale prilagoditi potrebama vremena i naroda. Na sjednici Ministarskoga savjeta od 17. I. ove godine sastavljen je i posebni odbor u koji su ušli osim g. Ministra prosvjete također i ministri poljoprivrede i trgovine te gg. dr. Behmen i dr. Krek.

Njemački »Kulturbund« u Jugoslaviji raspušten je radi svoga ilegalnoga djelovanja. Kako čitamo u »Učiteljskom tovarišu« od 23. I. 1936., neke su njemačke novine graknule radi toga, jer da je taj raspust kršenje međunarodne obaveze prema narodnim manjinama i da bi to moglo pomutiti prijateljske odnose između Jugoslavije i Njemačke. Međutim, ne brinu se te novine za nepravde, koje se nanose našim narodnim manjinama u Koruškoj i u Burgenlandu.

Djeca pričaju o svome učitelju. Španjolske novine »Heraldo de Madrid« donose iz dječjeg izvještajnog listića »Radovi koje su izveli učenici seoske škole u Banuelos de Bureba (Burgos) ovo:

»Kad je g. Nogués došao u pomenuto selo, dobio je za školsku sobu staju punu đubreta (»una cuadra plena de estiércol«). Učitelj, umjesto da se obrati za pomoć na »pretpostavljene vlasti«, izbjegnuo je dugotrajnom službenom putu, pa je s učenicima očistio staju, čisto je okrečio, stavio velike prozore i tako preobrazio staju u pristojnu školsku prostoriju. Dobavio je i ručnu štampariju, pomoću koje izdaje svakog mjeseca pomenuti ilustrovani izvještajni listić, koji raspravlja o svakojakim pitanjima koja se tiču škole, a u njemu pričaju i sam djeca, što su naučila od svoga učitelja i što su načinila za školu.«

Ne bi li mnogo toga bilo i kod nas nas moguće? Ne bi li, na pr., mogla djeca izraditi mnoga učila, okrečiti pred praznike školsku sobu (ona iz starijih godišta), ograditi prućem škol-

ski vrt, i slično, što obično mora dati općina ili selo. Time bi se troškovi za uzdržavanje škole smanjili, školska općina bi zadovoljno pratila takav rad, a učitelj bi sam rad metodički iskoristio u obuci (na pr. krečenje — vapnenac ili krečnjak). Potrebna novčana sredstva namaknula bi se iz eventualnog prihoda od školskih svečanosti, sabiranjem i prodajom ljekovitog bilja (kako sam ja radio u jednoj školi u Podravini), itd.

U Češkoj, kako se vidi iz zasijedanja češkoga zemaljskog školskog savjeta, iznosi prosječni broj učenika u razredima osnovne škole 37, a u građanskim školama 40.3. U Čehoslovačkoj uveden je sada za učiteljice ručnoga rada naziv »učiteljica kućanstva«, za učitelje sporednih predmeta »sporedni učitelj« (nimalo laskav naziv!), a za upravitelje »nadučitelj« (takodjer nezgodno!).

Tipovi škola u Rusiji. Naredbom komesara za narodno prosvjećivanje imadu ubuduće postojati tri tipa škola: 1) četverorazredna primarna (osnovna) škola, 2) sedmorazredna sekundarna škola. Iz sedmorazredne sekundarne škole prelazi se na tehniku, a iz desetorazredne u visoke škole.

Kineska romantika. Kineski banditi ne štede ni škola! 60 takovih gusara, dobro oboružanih, napalo je osnovnu školu u Loetsingu na obali južnoga Čekianga (pokrajina uz Istočno Kitajsko More, južno od Šanghaja) i oplijenilo potpuno školu. S plijenom odvedoše i jednoga učitelja, 29 učenika i dva školska podvornika i utekoše na sedam džunka (lake ladice) na otvoreno more prije negoli su seljaci iz susjedstva mogli priskočiti u pomoć.

Usput možemo zabilježiti i to, da je u Pekingu (ili kako ga danas zovu Kinezi: Peiping) zabranjena koedukacija učenika i učenica ne samo u višim, nego i u nižim školama poradi nekih nemoralnih ekscesa učenika.

Razdioba obučnih sati u Trećem Reichu. U Hitlerovoj Njemačkoj, uz ostale reforme u duhu nacional-socializma, reformirana je i učiteljska škola.

Obučavanje traje 20—25 sati na nedjelju, ali od toga dolazi u svakom razredu 14 sati za tjelesna vježbanja i sport, osobito za tzv. »Wehrsport«. Jedamput sedmično vježbaju svi učenici kao pravi vojnici i taj se dan zove »Sturmtag« hitlerovske omladine. Zanimljivo je da 5 sati na nedjelju otpada na praktično poučavanje izvan školske sobe, da se učenici upute u etnologiju, povijest i etnografiju — to je tzv. »Deutschkunde«. U IV razredu uči se nacionalna politika (1 sat na nedjelju). Uči se još: matematika, biologija i fizika, a od tuđih jezika engleski i francuski, a po volji talijanski ili ruski. Na tjelesnu higijenu dolazi 1 sat na nedjelju.

Škole u Abesiniji. U Abesiniji postoje škole samo tamo, gdje su stanice misionara. Jedino u nekim većim gradovima, kao što su Addis Abeba i Harar, postoje državne škole, no i te vode evropejski nastavnici, ali obvezatnog pohađanja škole nema ni u samome glavnom gradu. Pristup u škole svakome je dopušten, pa ima upravo među siromašnijim slojevima naroda odličnih đaka. Pokazalo se da su neobično inteligentna plemena Gala i Amharci (potonji su vladajući narod). Duševni i moralni nivo mnogobrojnih obrazovanih Abesinaca zaslužuje pažnju svakoga Evropejca. Broj obrazovanih ljudi u Abesiniji neprestano raste zaslugom evropejskih nastavnika, a i domaćih koji se s pravom ćute pozvanima, da sve više preuzmu u svoje ruke sudbinu zemlje. Ovi se ljudi opiru naravski svim silama protiv svih pokušaja da se ograniči suverenitet carstva, i poriču Talijanima moralno pravo da zagospoduju zemljom.« (»Neuer Züricher Zeitung«).

U Italiji je u školama uvedena t. zv. »fašistička subota«, namijenjena manifestacijama za predvojničku izobrazbu.

U Poljskoj bilo je 1827./8. po službenim podacima 3,383.000 đaka, a u 1934./35. 4,497.000. Interesantno da su izdaci za javnu nastavu iznosili 1930./31. 15.77%, a u 1934./35. 14.41% — dakle su smanjeni. Nastavnika imade 66.500, a trebalo bi ih, ako se uzme normalno 50 učenika za jedan razred, 93.000.

U Turskoj je vlada predložila parlamentu prijedlog zakona, po kojemu bi se samo oni smjeli vjenčati, koji znadu čitati i pisati. Već otprije postoje tamo večernji tečajevi za učenje čitanja i pisanja, ali će doskora otvoriti posebne škole, da to nauče ženidbeni kandidati i kandidatkinje.

Preporučamo ove knjige:

Zlatko Špoljar: **I razred osnovne škole.** Ukorič. Din 50.—

II razred osnovne škole. Ukorič. Din 50.—

Ove su dvije knjige izišle u II proširenom izdanju!

Zlatko Špoljar: **IV razred osnovne škole.** Ukorič. Din 40.—

Zlatko Špoljar: **Novi nastavni program** (s nacrtima za njegovu provedbu) Din 10.—

Dr. F. H. Mandić: **Ispitivanje inteligencije djece** (Din 10.—)

Z. Špoljar: **Rukovod za »Početnicu«** (Din 15.—)

Ženski ručni rad (s nacrtima, Din 20.—)

»Osvit« časopis za omladinu, god. I (ukorič. Din 18.—)

»Osvit« časopis za omladinu, god. II (ukorič. Din 16.—)

ZA NASTAVU GEOGRAFIJE I HISTORIJE:

8 SLIKA S JADRANA. Zidne slike formata 42×52: 1) Rab, 2) Baška, 3) Slapovi Krke, 4) Trogir, 5) Split, 6) Šibenik, 7) Dubrovnik, 8) Kotorski Zaljev. Nenapete Din 30.—, a napete Din 80.— (svih 8 zajedno). Uz slike priložen je i opis.

Dvije slike iz narodne historije. Format 50×68. Izrađene u bojama. (1) Borba s Avarima, 2) Borba Ljudevita Posavskog s Francima). Nenapete Din 40.—, napete Din 60.—.

Kod priređivanja školskih svečanosti trebaće Vam:

MALI GLUMAC, zbirka koja sadržaje među ostalim **pozorišne igre, deklamacije, proslove i gimnastičke vježbe** (s klavirskom pratnjom). Cijena **Din 30.—.**

MALA POZORNICA, časopis (svega izišlo 5 brojeva), a sadržaje oko 15 pozorišnih igara. Cijena **Din 15.—.**

Z. Špoljar: SNEGULJICA. MAJČINA SUZA. Dvije pozorišne igre za djecu, lako izvedive. Cijena **Din 5.—.**

K. Kolesarić: NAJDRAGOCJENIJA RUDA. Pozorišna igra za djecu. Cijena **Din 5.—.**

Narudžbe razašilje pouzećem ili uz unaprijed poslan novac

»Obnova« d. d.
Zagreb, Masarikova 28.

POZIV NA PRETPLATU

Ovim sveskom ulazi »Savremena škola« u svoje

X GODIŠTE

U X godištu će se, uz ostalo, tretirati neka važna pitanja iz područja narodne pedagogije, a osim toga svaki će svezak donijeti prilog za školsku praksu. Nadamo se, da će naši dosadanji pretplatnici i dalje pretplatom poduprijeti izlaženje časopisa, a uredništvo će nastojati, da »Savremena škola« bude što bolja sadržajem i opremom, pa da tako ispuni očekivanja svojih pretplatnika.

Obnovite pretplatu za 1936 godinu!

Preporučite časopis i drugima!

Nastojte, da se na časopis pretplati i škola!

(Sve upute u pogledu pretplate navedene su na 2. stranici omota).

Sadržaj IX godišta izići će u II svesku.

Vlasnik, izdavač i odgovorni urednik: Zlatko Špoljar, Zagreb, Primorska 24/I. Tisak i klišeji: »Tipografija« d. d., Zagreb, Preradovićev trg 9. Za tiskaru odgovara: Ivan Ivanković, Selska c. 39.